

Ett vackert
Fångelse

**På flykt
från el och mobilstrålning**
Gunilla Ladberg

Ett vackert fängelse

Första upplagan utkom 2008, andra upplagan 2009.

Författare: Gunilla Ladberg

Copyright: Gunilla Ladberg

Layout: Berit Löfström

e-post: gunilla@ladberg.se

Utgivare: Gunilla Ladberg Pedagogik & Språk

ISBN 978-91-973438-6-2

Nätupplagan publicerad oktober 2010

Ett vackert fängelse distribueras genom föreningen Vågbytare.

Boken är framställd utan förtjänst för någon inblandad (förutom tryckeriet).

Den säljs till självkostnadspris, 25 kronor

Inom Sverige:

1 ex 25:- + porto 20:- = kr 45:-

2 ex 50:- + porto 30:- = kr 80:-

(Porto enl. Postens pris okt. 2010)

Boken kan beställas genom insättning på

Vågbytarens plusgirokonto 33 02 18 - 9.

Ange antal böcker plus namn och adress på talongen.

Boken kan också beställas via tel. 08-550 163 52

www.vagbrytaren.org

vagbrytaren@jdb.se

Innehåll

Flykting i eget land	4
<i>Inger</i>	
”På tre dagar förändrades hela mitt liv”	6
Den omöjliga flykten	11
<i>Klas</i>	
”Ja, det är ett vackert fångelse”	17
Symtomen: olika, varierande, ständigt värre	21
<i>Maria</i>	
”Som om vi vore spetälska”	29
Ett hårt liv	33
<i>Kenneth</i>	
”Jag trodde det var något psykiskt”	36
Att mista familj och vänner	39
Inte bara vuxna	43
Misstrodd, motarbetad	49
Mänskliga rättigheter i teori och praktik	61
Lyssna på dem!	64
Referenser och lästips	65

Flykting i eget land

Denna skrift handlar om människor som tvingats bli flyktingar i eget land efter att ha blivit överkänsliga mot el och/eller strålning från nya trådlösa kommunikationssystem. Självt är jag inte drabbad av detta, inte heller någon i min familj. Men sedan jag börjat inse farorna med mobiler och annan trådlös kommunikation och började skriva om detta har jag lärt känna ett antal människor som drabbats av elöverkänslighet.

För några av dem har det blivit så illa att de tvingats fly från hem och arbete och bosätta sig ute i skogen så långt från el och mobilmaster som möjligt.

Det träffade mig som ett klubbslag: Här finns människor som är flyktingar i vårt eget land! Och inte från krig eller terror utan från vår egen teknik. Flyktingar i världens kanske tryggaste land – eller vad som var det, före den senaste IT-tekniken och utbyggnaden av trådlös kommunikation.

Deras historia måste berättas. För deras egen skull, de drabbas så orättfärdigt. Men också för alla oss andra. För detta angår oss alla. De elöverkänsliga är inte en annan sorts människor än du och jag. En enda sak skiljer dig och mig från dem som tvingats fly – tur. Ingenting annat.

Jag reste ut i landet och träffade några av dessa flyktingar, sammanlagt ett tjugotal människor, av de många hundra flyktingar som är kända av Elöverkänsligas Riksförbund, och bad dem berätta sin historia. Vissa teman återkom hos nästan alla och dessa teman har jag givit egna kapitel.

Några har velat vara anonyma. Andra kunde tänka sig att framträda med namn. ”Jag tycker att alla har ett ansvar. Det är därför jag vill berätta om mig själv”, säger en av dessa. Jag har dock beslutat att ge alla fingerade namn. Detta för att betona att det viktiga inte är vilka de är. Utan att det kunde vara du eller jag.

TACK alla vänner, ni som här kallas Maria, Siv, Björn, Klas, Mia, Eva, Thomas, Inger, Birgit, Naser, Irène, Kenneth, Johannas pappa och Jonas mamma.

TACK för att ni berättat så öppet och modigt om era plågsamma erfarenheter.

TACK för att ni orkar.

TACK för att ni gav mig detta förtroende. Jag har försökt att förvalta det väl, genom att göra mitt allra bästa.

Inger

"På tre dagar förändrades hela mitt liv"

Jag har varit elöverkänslig i fyra och ett halvt år. Så fort livet kan ändras! På tre dagar förändrades hela mitt liv. Det var i juni 2002, jag hade fått hem en ny dator. Min dotter hade flyttat hemifrån och min man var på skolresa med sin klass. Det var härliga sommarnätter och jag satt vid datorn och jobbade, jag gjorde bland annat nya program.

Redan den första kvällen såg jag som i dimma. Det var varmt och jag trodde att det var vätskebrist så jag drack mycket vatten, men det hjälpte inte. Nästa kväll hade jag stickningar i ansiktet och yrsel. Då tog jag ett glas vin, jag tänkte att det är det jag behöver! Tredje kvällen satt jag där igen, och då svimmade jag. Jag förstod ingenting. Jag satte mig framför teven och då stack det i hela kroppen och jag fick yrsel och dimsyn. Nästa morgon tålde jag inte kylan, frysen och spisen.

Långa samtal i trådlös telefon

Jag arbetade halvtid på apotek och hade använt dator sedan 80-talet. Jag var väldigt sen med att skaffa mobil. Men jag hade använt trådlös DECT-telefon hemma, och det var ett intensivt användande. Jag var politiskt aktiv bland annat, så det blev många och långa telefonsamtal.

När allt det här hände ringde jag en person jag kände och frågade om symtomen på elöverkänslighet, om hur det börjar. Och hon talade om stickningar i ansiktet... Jag bröt ihop. Jag låg tre dagar i hammocken och grät. För jag visste att nu var det kört.

Men vad skulle jag göra? Jag kunde inte bo hemma i huset. Jag fick låna en husvagn och bodde i den en tid. Men på hösten när det blev kallt satte jag på värmen i husvagnen. Och det resulterade i att jag fick *krypa* ut från den. Jag tålde inte batteriet.

Sedan lyckades vi hitta ett torp i skogen vid Dalagränsen. Där fanns inte vatten, värme eller toa. Bara en öppen spis, och den

värmdede inte mycket. Där bodde jag, ensam. Min man kom dit ibland med rena kläder, vatten, gasol och mat.

Jag var utan värme fram i oktober-november, men då blev det för kallt. Så hittade vi ett annat torp, också utan vatten, men med vedspis. Där bodde jag hela vintern. Det var minus 25 grader ute tre veckor i sträck, och inomhus var det nollgradigt. Jag sov med lager på lager på lager. Jag skrapade is på golvet och hade is på hundens vattenskål. Jag hade en resväska med rena underkläder, och när jag tog upp dem var det stora isbitar i dem. Men det gick, jag hade ju inget val.

Jag bodde i en rotvälta

En morgon vaknade jag och märkte att jag mådde ovanligt dåligt. En väninna kom och hämtade mig. Hon sa till mig: "Du är lika vit i ansiktet som den vita soffan!"

Hon körde mig till vår villa. Jag var helt borta, jag kommer inte ihåg hur jag kom därifrån. Jag förstod att strålningen måste ha ökat, och senare fick jag veta att det hade kommit upp nya mobilmaster och nya datasystem för att lastbilschaufförerna skulle orientera sig.

Nej, jag kunde inte vara någonstans. Jag hittade en rotvälta i skogen där jag bodde. Det var mitt i vintern, men jag sov mest där, på dagarna gick jag omkring ute. Allt handlade bara om att överleva.

Så köpte vi en arbetarbarack, och där var det jättebra! Den kunde stå nära vårt hus så att jag kunde hämta mat hemma. Men det var ingen värme i den. Jag skaffade ett gasolelement men kunde bara ha det på under dagtid.

Jag hade en mycket intensiv brevkontakt med kommunen under den här tiden. Efter många turer fram och tillbaka fick jag bidrag till elsanering i villan. Jag fick 50 000 konor men måste själv bekosta 70 000. Jag kunde flytta tillbaka hem i december 2003. Men efter en månad blev jag mycket dålig igen. Varför? En ny 3G-mast sattes igång cirka tre kilometer från bostaden. Bara ett ge sig av igen!

Jag har inget hem

Så hittade jag det här huset som jag och några till bor i nu. Det var en förfärlig standard, bara jordgolv, ingen fungerande toa och ingen värme. Efterhand har vi lyckats få till en del förbättringar. Elmiljön här är inte alls bra. Men det är svårt att hitta något bra för människor som är så skadade som vi.

På alla ställen jag har bott, även här, har jag inte haft med mig några personliga saker. Jag har lånat och fått det jag har. Jag hade alltid förhoppningen om att kunna flytta hem igen. Men det hoppet är slut nu.

Jag tog hit några saker, bland annat mitt köksbord. Och jag glömer aldrig känslan när det stod här. Jag satte mig här och grät. Det är *mitt* bord, *mina* repor... Så jag började plocka med mig mer och mer hemifrån. Men hem? Nej, jag har inget hem längre.

Skilsmässa

Vartefter tiden har gått så har vårt trettiotvåriga äktenskap slutat med skilsmässa.

Min man orkade inte med att vara med mig. Han skötte all service åt mig, med handling, vatten och tvätt och kom med tidningar. Han har varit suverän när det gäller det praktiska, och omtänksam med att komma med en extra chokladkaka som jag inte hade beställt... Men han bodde aldrig hos mig. På helgerna satt jag ensam.

Sommaren 2005 hade jag föreslagit en massa olika saker som vi skulle kunna göra här. Vi kunde fjällvandring, göra kanotturer, gå runt och göra en torpinventering... Men det var bara nej till allt. Till slut tog jag upp vår situation med honom.

Det blev ett kort samtal. Jag frågade honom: "Hur känner du? Hur ska vi göra? Ska vi försöka skaffa ett hus i skogen där vi kan bo?" "Jag vet inte. Men jag kan inte tänka mig att leva så som du måste göra. Utan teve, utan radio och allt." "Då är det väl lika bra att vi släpper varandra och var och en får leva sitt liv?" Ja, det tyckte han. "Ska vi gå så långt som att ta ut skilsmässa?" Då avslöjade han sig. "JAA!" sa han. "Det kostar 450 spänn." "Jag betalar!" sa han. Så på tio minuter gick våra trettiotvå år åt helvete.

Min dotter tog avstånd

Vår dotter har varit arg och besviken över vår skilsmässa. Och hon tog avstånd från mig en tid, på grund av rädsla. Nu är det bättre, och jag har ett underbart barnbarn som jag har varit mycket med. Jag får ofta ha henne här.

På julafton var jag hos dem i tre timmar och vi öppnade julklappar och åt tillsammans. Jag tänkte att bara jag inte kräks eller svimmar så går det bra.

Bokbuss

Det händer lite positiva saker i alla fall. Jag har lyckats ordna en del saker åt oss här. Jag har ju min politiska erfarenhet så jag vet hur jag ska gå till väga. Färdtjänst och hemsjukvård har vi fått rätt till. Och jag har fixat hit bokbussen. Vi kan ju inte ta oss till biblioteket, så det är den enda kultur vi har tillgång till. Han som kör bussen stänger genast av motorn, datorn, lysrören och mobilen när vi kommer. När vi har lånat våra böcker går vi ut ur bussen medan han registrerar allt i datorn.

"Det här är ditt liv"

För två år sedan hade jag en depression på grund av det här. Det var när jag förstod: Det här, Inger, är ditt liv. Det kommer inte att ändras. Jag är så pass skadad.

Man är inte med i vad som händer i samhället och i världen. Det handlar om banala saker också. En väninna ringde från Bangkok igår. "Jag vill bara tala om att jag lever", sa hon. "Jaha, varför skulle du inte göra det?" "Ja, det skjuts här runt omkring", sa hon. Jag hade ingen aning om att det hade varit terrorattentat i Bangkok. Man kan ju inte följa med i det som händer. Det är dyrt att ha en tidning, det blir ju en ekonomisk katastrof att vara elöverkänslig.

Självklarheter finns inte för oss längre. Men en liten, liten sak som kan förbättra för oss blir så stor. Nu ska jag få hem en gasollampa så att jag inte behöver vara hänvisad enbart till stearinljus. Det är stort!

Jag ska vara med när vi får rätt!

Livet är inte vad det borde vara. Det är inget liv. Och nu, när det har blivit svårare här, tänker jag: Nej, jag flyttar inte en gång till. Jag orkar inte. Belastningen har blivit mycket högre här nu. Under något år var det bättre så att jag slutade kräkas och svimma, och de andra symtomen var inte lika allvarliga som förut. Men nu har det inträtt en försämring.

Igår hände något som jag aldrig har varit med om förut. Jag var nere hos Klas i tio minuter för att titta på hans dator. Och då vred sig ögonen inåt, som om man skelar, fast ännu mer. Jag var tvungen att se först med det ena ögat och sedan med det andra. Det tog några minuter innan det rättade till sig. Jag blev livrädd.

Allt handlar till slut om de mest basala saker i livet, att ha tak över huvudet och inte behöva frysa. Utanförskapet man känner är så fruktansvärt. Man blir ju inte trodd. Och man förstår ju inte själv vad det var som hände. Jag var politiskt aktiv och hade fullspäckat schema, och på tre dagar var det slut med allt.

Själv mordstankarna kommer ofta. Det går inte en dag utan att jag undrar hur jag ska få slut på detta. Men idag får jag en ny lampa! Och min dotterdotter ska komma hit. Det är det som gör att man inte skrider till verket. Och jag vill skriva och berätta om vår situation. Jag ska vara med när vi får rätt! När vi kan säga: Vad var det vi sa? Varför lyssnade ni inte på oss?

Den omöjliga flykten

De flesta av de flyktingar som jag har intervjuat har flytt mellan många olika platser. Det handlar alltså inte om att flytta, som vi andra gör när vi har funnit en ny bostad. Det handlar bokstaveligt talat om att fly. ”Jag har flytt från el och mikrovågor, och det har gällt livet. Jag har inte haft något val. Det handlar om överlevnadsinstinkt”, säger Maria.

Evas och Thomas flykt

Eva är den som är elöverkänslig, Thomas är hennes man som därmed också, indirekt, är drabbad. Drabbad både av att få leva så begränsat och av att han tvingats arbeta orimligt mycket för att anpassa varje nytt hus de flytt till för att Eva skulle kunna bo där. När jag ber Thomas berätta säger han följaktligen: ”Ja, min historia följer ju Evas”. Det har den gjort i mer än trettio år.

Två år i källaren

Eva: ”Vi bodde i Järna. Det gick inte till slut, jag blev känsligare och känsligare. Vi kunde inte elsanera huset för det var för höga magnetfält där. Jag måste lite bättre nere i källaren, så jag bodde i källaren i huset i två år. Två år var jag i mörkret och fick aldrig se dagsljus, det var bara små källargluggar. Men till slut måste vi flytta från Järna.

Vi skaffade en liten sportstuga utanför Södertälje. Thomas byggde ut, tilläggsisolerade och byggde garage och gäststuga. När vi flyttade dit bodde det bara en person där. När vi flyttade därifrån var det tretton-fjorton permanentboende som hade allt, som teve och larm. Och sedan kom mobilutbyggnaden. På andra sidan sjön växte det upp en skog av master.

Det blev bara värre och värre, det var vibrationer i kroppen, det var olidligt. Jag kunde inte sova på nätterna, så jag var ute och gick. Jag tog med mig hunden och gick och raglade omkring i skogen.”

Thomas: ”Ja, vi måste flytta därifrån också. Vi fick leta hus igen, det var ett flängande varenda ledig stund. Vi köpte en husvagn

som Eva fick ha på ett ställe som var lugnt. Sedan sålde vi stugan och flyttade till Björnlunda. Vi fick tag i ett fint hus där som vi elsanerade.”

Totalhaveri

Eva: ”Jag mådde bra där, jag orkade gå, det var jättehärligt, helvetet i huvudet släppte. Och jag sov. Ja, jag sov jämt! Sedan var det dags för nya elmätare. Och då totalhavererade det igen. Vi lyckades få behålla en gammal mätare men grannens nya satt på samma stolpe och störde ut vår elsanering. Vi kunde mäta det.

Vattenfall var inte särskilt trevliga att ha att göra med. Men det är man ju van vid, att behandlas som – jag vet inte vad.

Vi skaffade ett filter som kostade oss 16 000 kronor, det blev inte riktigt bra men jag kunde i alla fall stå ut. Sedan hände något annat, så att jag inte kunde vara utomhus längre. Det visade sig vara provsändningar för WIMAX trådlöst bredband. Jag gick omkring och raglade, det var tungt och svårt att andas.

Så kom vi då hit. Den här stugan hyrde vi i somras och provade att bo här under semestern. Det var som en dröm att komma hit. Vi åkte tillbaka till Sörmland, Thomas sade upp sig, vi sålde huset och flyttade hit. Nu lever vi på min pension.

Här har vi minsta möjliga el. Vi har en elskärmad kabel till lampan i köket. Vi har utedass, och när det är kallt ute kan det vara elva grader inomhus på morgonen. Vi bor ju pittoreskt, men vi är ju i den åldern när man brukar söka ett boende som är *lätt*. Det är ju inte frivilligt man flyr från ett välbyggt varmt hus till ett torp med utedass.”

Elisabeths flykt

Elisabeth blev sjuk när hon behövde byta arbete och började arbeta med dator.

”Jag gick en utbildning i grafisk form och arbetade med dator. Och det var jätteroligt! Det ville jag ägna mig åt. När utbildningen var klar gjorde jag praktik i Enköping. Men efter tre veckor var jag helt

förstörd. Jag hade yrsel och hjärtbesvär, hud- och ögonbesvär, huvudvärk, trötthet och var helt okoncentrerad.”

Sedan förvärrades Elisabeths tillstånd undan för undan.

”I januari 2005 kom de nya elmätarna från Vattenfall, och det var den värsta sorten. Jag fick svåra symtom och mådde väldigt dåligt. Jag kontaktade Vattenfall och först var de samarbetsvilliga och kom och satte dit ett filter. Men det hjälpte inte. Jag mådde inte bättre, och våra mätinstrument visade inte heller på någon förändring. När vi påtalade detta för Vattenfall blev deras attityd plötsligt annorlunda. Vi skrev upprepade brev till Vattenfall på allt högre nivå men fick till svar att det inte var deras ansvar – de hade gjort tillräckligt.

En natt här, en natt där...

Under den här tiden kunde jag inte sova inomhus. Jag sov borta, en natt här, en där. Det gick inte heller bra, det är svårt att hitta uthärdliga platser när man är elöverkänslig. Sedan gjorde jag i ordning min husvagn som stod på tomten och började bo i den. Det gick bra – ett tag. På dagarna var jag ute så mycket som möjligt, och jag hade oftast elen avslagen när jag var inne.

Men ändå blev jag sämre och sämre under våren. Jag åkte bort en vecka till ett ställe där jag återhämtade mig ganska bra. Men när jag kom hem blev jag lika dålig igen.

Jag kände att jag måste bara bort, bort, bort. Vart skulle jag ta vägen? Då såg jag i FEB:s^{*} tidning Ljusglimten en annons om ett ställe i Grangårde. Min sambo körde mig dit.

Där bodde Erika, en tjej som var svårt elöverkänslig. Erika förstod mig, hon visste ju hur det var. Jag kunde inte sova och jag var helt rubbad. Och jag var så *rädd*, så fruktansvärt rädd. ”Ska jag vara så här hela livet??” Det är så hemskt att inte förstå kroppens reaktioner. Erika sade till mig: ”Du får göra vad du vill. Du får skrika, gråta, slåss, vad som helst. Men *inte ge upp!*”

Jag grät och sparkade på träden

I två månader var det rätt så bra för mig i Grangårde. Det var en gammal fåbod och jag bodde i min husvagn långt från husen. I

* FEB: Elöverkänsligas Riksförbund

början sov jag nästan ingenting. Det kunde vara någon timme på natten, kroppen var helt i uppror. Jag låg vaken natt efter natt och kände mig till slut helt desperat. Jag gick jättemycket i skogen, jag skrek, grät, sparkade på träden... Varenda dag tänkte jag: "Hur ska jag klara av det här?" Så småningom började kroppen gå ner lite i varv, och när jag åkte från Grangärde efter två månader mätte jag bättre.

Då hade mina vänner hittat en stuga utanför Sala. De var där och gjorde mätningar och det var bra! Jag åkte dit för att provbo. Det var en mysig liten stuga som låg för sig själv i skogen. Jag var där en natt. Jag sov jättedåligt och på morgonen hade jag väldigt ont i hals och luftrör, jag kunde knappt andas, måste bara ut.

Jag fick genast bära ut mina saker i husvagnen igen och bo där istället. Nya problem: vart skulle jag nu ta vägen? Här satt jag ensam i skogen utan telefon och kunde knappt köra bil. När ägarna till stugan fick veta att jag inte ville köpa den sa de att jag måste bort med min husvagn inom två dagar. Panik!

Då började flyttcirkusen. Min son och mina elöverkänsliga vänner hjälpte mig att flytta husvagnen flera gånger. Jag provade att bo hos bekanta och bekantas bekanta. Men överallt mätte jag mer eller mindre dåligt. En månad bodde jag i husvagnen hos några vänner utanför Bålsta. Det var så skönt att bo hos vänner, och det var mycket närmare hem så jag fick mera besök. Men tyvärr klarade jag inte strålmiljön där i längden. Jag kände, alltmer desperat, att det inte gick för mig att vara kvar där.

Ensam på en öde camping

Tidigare hade jag tittat på en campingplats utanför Västerås, till slut såg jag ingen annan utväg än att flytta dit. Det var den femte flytten på två och en halv månad.

Så satt jag ensam på en öde camping i novembermörkret. Anhöriga och vänner letade och letade efter en bostad, men alla uppslag slutade i återvändsgränder. Självt satt jag i min husvagn och kunde bara skriva brev. Jag kände mig så hjälplös! En mängd problem hade tornat upp sig. Vart skulle jag ta vägen till våren? Jag visste ju att när folk började komma till campingen med sina mobiler och pryglar kunde jag inte stanna. Hur skulle jag

klara min ekonomi? Jag fick inte längre vara sjukskriven, skulle jag få sjukersättning, och hur låg var den? Hur skulle jag ha råd att köpa ett hus att bo i? Att hitta något att hyra verkade ju omöjligt. Min och min sambos relation blev alltmer ansträngd och påfrestande.

Jag var i uruselt skick när jag kom till campingen. Flyttcirkusen och de dåliga miljöer jag hade varit i hade tagit hårt på mig.”

Elisabeth tvingades sedan fly ytterligare ett antal gånger innan hon fann den bostad hon nu har, där hon mår långt ifrån bra, men betydligt mindre dåligt. Hon och hennes sambo har separerat.

Brådstörtad flykt

Man kan tvingas kasta sig iväg på minuten, för att aldrig återvända.

Björn:”Klockan tre på natten den första juni år 2003 vaknade jag för sista gången i vårt gamla hus. Hjärtat rusade, huden brände, svår smärta i tungan, törst som inte gick att släcka. Det blev värre och värre minut för minut. 'Elstaketet! Fan också!' Ut till bilen. Flykt.

Vid midnatt hade grannen utan förvarning satt på elstaketet för första gången på säsongen. Det staket som vi under flera år haft förtroendet att sätta på när vi åkte därifrån och stänga av när vi kom hem. Nu skulle det vara på för jämnan. Ägarinnan, som var sjuksköterska, var trött på att ta hänsyn till sjuklingar på fritiden. Det hade hon nog av på jobbet. Detta trots att hon inte tvivlade på vår elöverkänslighet.

Efter ett par dagar fick vi låna en oisolerad husvagn. Det var bra för det var lite trångt att bo i folkan.”

Att provbo

'Provbo' är ett ord som jag aldrig hade hört innan jag lärde känna dessa människor. Den som är elflyktig måste ofta bo på prov en tid för att känna om en plats är dräglig att vistas på. Detta eftersom belastningen varierar så mycket. Det som känns relativt

hyggligt första dagen kan vara outhärdligt efter en vecka. Alltså måste man provbo – vi skapar ju de ord vi behöver.

Kenneth: "Jag måste provbo för att veta om jag kan hyra eller köpa ett ställe. Nu har jag flyttat runt ungefär 25-30 gånger. Jag har legat i bil och i tält. Och en husvagn har jag."

Vi andra tittar på en bostad, bestämmer oss och flyttar in. Att bo på prov är sällan aktuellt innan du köper ett hus eller byter lägenhet, och mäklaren skulle nog bli förvånad om du bad att få göra det.

Nästan alla jag intervjuat har provbott på flera olika ställen. Men ibland är det inte möjligt. Man måste chansa. Bara för att upptäcka att det inte gick att bo här – heller.

Och i morgon?

Den elektromagnetiska belastningen på en plats är sällan konstant utan varierar, men den totala belastningen ökar sannolikt överallt. Vi använder ju mer och mer trådlösa nätverk, trådlöst bredband, elektronik i hem, fordon och butiker... Till slut finns ingen vila.

Björn: "När våra grannar kommer ut till sin stuga med sina mobiler måste vi kasta oss härifrån direkt. 'Om ni inte tål våra mobiler så kan ni väl sticka härifrån när vi kommer', sa de. 'Ja, men då kan ni väl ringa och förvarna oss så vi vet när ni kommer', sa vi. Nej, det ville de inte. Så vi måste alltid vara beredda på att ge oss iväg. Och vi vet aldrig hur länge vi måste vara borta".

Mia: "Man får aldrig vila, för man vet inte hur det ser ut i morgon. Kan man bo kvar? Här är ju sämre nu än när jag kom hit. Ska man ha tillgänglighet till sitt eget hem? En del politiker pratar om tillgänglighet till sjukhus och så vidare. Men boendet är ju viktigare. Vi är icke-människor. Vi finns inte, vi ska inte finnas.

Vi är jagade av strålningen, det är så det känns. Man känner sig jagad. Hela tiden."

Klas

"Ja, det är ett vackert fängelse"

När vi går ner mot Klas lilla stuga säger jag något om hur fint den ligger vid sjön. Ja, säger Klas. Det är ett vackert fängelse. Men ett fängelse är det lik förbannat.

Klas klarar att använda vissa apparater som de andra elflyktiga inte klarar. I sin stuga har han byggt upp en studio där alla apparater och instrument är avskärmade enligt konstens alla regler, så att så lite som möjligt av el och magnetfält läcker ut och påverkar honom. Med allt avskärmat och instängt går det hyggligt för honom att arbeta där inne, så länge miljön runt omkring huset inte är alltför belastad.

Jag har jobbat med reklam, och jag komponerar också musik, just nu håller jag på med en musical. År 1996 hade jag telefonjour via mobil. Jag bar mobilen i bakfickan och en dag när jag kom hem hade jag en röd ros på skinkan. Då tänkte jag att det är något galet med den här tekniken. Sedan dess har jag aldrig haft mobil. Istället gick jag över till Minicall.

Galopperande fotsvett och apati

Sedan var det lugnt fram till -99. Då fick jag jobb som webbdesigner och multimediaproducent. När jag kom till arbetsplatsen och började jobba löpte min kropp amok. Jag fick en galopperande fotsvett. Jag har aldrig haft särskilt mycket fotsvett men nu var det så att jag fick tårar i ögonen, och jag var tvungen att tvätta fötterna fem gånger om dagen! Det visade sig att jag satt åttio centimeter från en DECT-panel, och jag hade dessutom tre bildskärmar intill mig.

Det som sedan hände var att jag tappade koncentrationen och blev apatisk. Jag var tvungen att skriva listor och bocka av för att jag skulle få något gjort, annars blev jag sittande och bara tittade ut genom fönstret. Det var frustrerande, jag blev berövad min stolthet. Jag klarade inte av att korrekturläsa en text, jag tappade tråden. När jag gick in till chefen för tredje gången och han påpekade att samma fel fortfarande var kvar... då ville jag bara gråta.

Jag slutade sova

När hela IT-branschen dök år 2002 fick jag sparken, som tur var. Jag tog tag i min hälsa och började motionera ordentligt. Jag tränade, åt bra och var till och med nykterist under en tid. Så, i november 2003, över en natt slutade jag sova. Det pågick i fem och en halv månad. Jag låg vaken, sov kanske någon timme varje natt, det tar man stryk av.

Efter dessa månader började jag se mig lite mer omkring och när jag tittade på taken runt omkring undrade jag: Vad är det som har kommit upp där? Jag hade ingen aning om vad det var, så jag började söka på nätet, och upptäckte: Herregud, det är ju en ny teknologi som har introducerats!

Jag konstaterade att jag hade en antenn 250 meter från min bostad och en annan 110 meter från jobbet. Kan sömnlösheten ha med det att göra? tänkte jag. Så jag började undersöka. Jag lånade ett hus ute i ett område där det inte var någon täckning, för att undersöka om jag sov bättre där. Och jag sov hyggligt redan första natten, andra natten sov jag bra.

Som att dra upp en volymkontroll

Sedan lånade jag mina föräldrars bil och pendlade in till Karlstad, och när jag närmade mig Lövnäsmasten var det som att dra upp en volymkontroll, muskelspänningen i alla muskler ökade. Jag började experimentera, jag gick i närheten av alla 3G-master för att se vad som hände. Jag ville undersöka vad som var kropp och vad som var psyke. Och varje gång jag kom ungefär femtio meter från en 3G-mast började jag darra, fick hjärtflimmer, illamående, muskelsvaghet och dubbelseende. Så det var ju helt klart.

Jag började kommunicera med operatören och fick elaka brev från deras advokat om att jag borde söka upp en psykiater. Till slut kände jag att jag måste göra något radikalt. Jag pratade med personer som kunde mer om det här, och byggde en så kallad Faradays bur av SPG-metall i form av flugnät*. Med en sådan bur

* En Faradays bur leder bort strålning och el, och fungerar i princip som en åskledare.

hjälpde det ungefär till hälften. Men det räckte inte. En natt kände jag: jag har två val. Antingen sitta i buren hela tiden eller fly. Jag åkte till ett gammalt torp och bodde där på prov, men det var inte bra där heller, jag var för skadad. Så hittade jag det här stället, och när jag satt här i köket insåg jag: "Klas, du kommer aldrig mer hem till Karlstad. Du kommer aldrig mer att åka kommunalt. Och studion som du har byggt upp kommer du aldrig att använda."

Studion hade kostat mig 400 000 kr. Den hade tagit mig fyra år att bygga, det tog två dagar att riva den, lasta bilen lass på lass och köra iväg grejer.

Det är ju MASTER jag inte tål!

När jag flyttade hit hade jag ingen aning om elöverkänslighet. Det var nästa stora chock. När jag skulle laga mat här så tålde jag inte spisen. "Vad är det här?!?" tänkte jag. "Det är ju master jag inte tål!" Och när jag skulle spela musik på en minidisc gick det ungefär tio minuter, sen ville jag kräkas.

När jag kom hit blev jag människa igen. Men det varierar hur mycket mikrovågor det är här. Och det märks direkt hur läget är, det räcker med en blick på de andra som bor i husen intill. Så fort det blir bättre ställer sig alla upp, rätar på ryggen och börjar göra saker.

Om inget störde här skulle jag kunna både jobba och komponera. Men jag får aldrig sova ordentligt. Det finns inget som heter djupsömn. Jag sover, men det blir ingen djupsömn.

Ingen framtid

Jag har varit sjukskriven sedan jag flyttade hit. Men nu är jag fråntagen sjukpenningen. De anser att jag är fullt frisk och ska jobba! Just nu lever jag på lånat socialbidrag.

Framtid? Det har vi ingen. Jag åkte till kompisar en gång och tog med buren dit för att kunna sova där. Men bara jag gick ut till toa så kändes det som om jag gick ur en u-båt på 200 meters djup.

Jag är berövad möjligheterna att röra på mig, roa mig, resa, ha ett normalt socialt liv med kamrater.”

Som avslutning säger Klas, om det som varit det allra värsta:

”De där fem månaderna utan sömn går inte att jämföra med någonting jag har varit med om. Man sitter naken på golvet, huvudet spränger och man darrar och gråter, smörjer in huden med olivolja för att försöka lindra det som sticker och bränner.”

Och han tillägger: ”Inte ens tio miljoner kronor per månad skulle kompensera lidandet”.

Symtomen

Olika, varierande, ständigt värre

Mina elöverkänsliga vänner beskriver en lång rad olika symtom, i kroppen och i huvudet. Elöverkänslighet kan vara mer eller mindre allvarlig, från svaga obehag till outhärdliga neurologiska och fysiska symtom. I början av 'karriären' kan miljön ibland göras uthärdlig genom så kallad elsanering. Men när skadan blivit tillräckligt djupgående är det bara helt elfri miljö som gäller.

Eva: "Det var vibrationer i kroppen, det var olidligt. Jag kunde inte sova på nätterna, så jag var ute och gick. Jag tog med mig hunden och gick och raglade omkring i skogen. Många människor förstår inte alls hur det är. Det 'bränner och sticker', och det låter ju inte så farligt. Men det är mycket mer, och fullkomligt vidrigt."

Klas om de fem månaderna då han var utan sömn: "Huvudet spränger och man sitter på golvet och darrar och gråter, smörjer in huden med olivolja för att försöka lindra det som sticker och bränner."

Maria: "Jag har yrsel, huvudvärk, tinnitus, muskelsmär, ledvärk och magproblem med mera. Jag är helt utmattad, har svårt att klara av den enklaste fysiska aktivitet, orkar ingenting. En otrolig stress i kroppen, något som bara piskar på hela tiden."

Elisabeth beskriver hur det började: "yrsel och hjärtbesvär, hud- och ögonbesvär, huvudvärk, trötthet och jag var helt okoncentrerad.

På campingen bodde jag från oktober till maj. Under våren blev jag bara sämre i stället för bättre och bättre som jag trodde. Nu blev jag dessutom känslig för solen*. Jag fick gå med mörka solglasögon och kunde inte gå ut i dagsljus, inte ens med dubbla solglas. Detta var i mars: massor av snö och sol, sol, sol.

Då kom det allra värsta jag har varit med om. Jag gick bara ut innan solen gick upp eller på kvällen när den hade gått ner. Men

* Solljus är liksom el en form av elektromagnetisk strålning.

jag behövde ändå dubbla solglasögon. Jag hade en fruktansvärd ångest. I två veckor satt jag instängd i husvagnen under dagtid, innan det släppte och jag började tåla dagsljus igen.”

Symtom lättar och återkommer

Som Klas och Elisabeth berättar händer det ibland att symtom lättar, oväntat och till synes oförklarligt. Ibland för att vid något senare tillfälle lika oväntat återkomma. Denna oberäknelighet, som rimligtvis beror på att belastningen varierar, gör att man aldrig vet hur man kommer att må och vad man kommer att orka nästa dag eller ens nästa timme. Detta gör ett planerat liv omöjligt. Du tvingas leva från stund till stund, vilket är en oerhörd påfrestning för psyket.

Mia: ”När jag ser tillbaka förstår jag att jag långt tillbaka inte har tålt el. Så länge jag kan minnas har ögonen blivit röda och svidit när jag har suttit framför teven. Vi bodde på landet när jag växte upp, men i tonåren åkte man ju in till stan och handlade och så. Och då reagerade jag på något. Om det var lysrör? Det var något i tunnelbanan. Jag mårde inte bra.”

Nu är Mia fånge i en stuga i skogen, utan el eller glödlampor. ”Mina symtom nu är att jag blir trött, irriterad, får yrsel och domnar i ansiktet, käkarna, i händer och armar. Jag får tryck över bröstet och svårt att andas. Jag får ont i hjärtat och blir andfådd när jag pratar. Och så blir jag okoncentrerad och vimsig. Jag kan inte fokusera, tankarna far hit och dit. Jag får tinnitus, örsprång och huvudvärk. Och ett kraftigt tryck i huvudet med känsla av ångest och stress.”

Så hemskt får det inte vara!

När jag hör Mia och de andra berätta om allt de plågas av märker jag att jag ibland reagerar med att inte vilja lyssna. ”Nej, nu räcker det. Inte mer nu. Inte ett symtom till. Så här hemskt får det inte vara!”

Och efteråt, när jag väl är hemma och i lugn och ro (nej, det är fel – allt annat än lugn) läser igenom intervjuerna tänker jag många gånger: ”Varför, varför, varför åtog jag mig det här, jag som inte

måste leva med detta??" Då slår det mig att det kanske är just därför många av flyktingarna kan berätta om vänner och släktingar som sviker, genom att försvinna eller genom att slå ifrån sig och vägra tro på vad de hör. "Så här hemskt får det inte vara!" Och så låtsas man som om det inte fanns...

Det syns ju inte

Jag frågar Mia hur hon känner sig just nu, när vi sitter och pratar och hon berättar klart och redigt. Jag kan inte se att hon har några symtom, för mig ser hon frisk ut. Så här beskriver hon: "Jag har tryck och värk i huvudet. Är lite bortdomnad i käkarna. Tungan är svullen och jag är bortdomnad i händerna och har yrsel. Det är väldigt ansträngande att orka prata med dig och hålla tråden i det jag berättar."

Nästan alla flyktingar jag träffar ser friska ut. När de berättar för mig hur de mår just då är det svårt att tro det – det syns ju inte! Kanske är detta ytterligare ett skäl till att många tycks ha svårt att ta deras vittnesmål till sig.

När hjärnan slår slint

Många av symtomen visar att hjärnan och kroppen inte får rätt signaler. Uppenbarligen stör elen och mikrovågorna kroppens eget elektriska system. Flera av flyktingarna beskriver detta som det värsta av allt.

Björn: "När man ska göra den enklaste sak, man står med en skruv i ena handen och en mutter i den andra och ska skruva i dem, något som man har gjort hundratals gånger, och bara inte får ihop det... Eller jag ska skriva något ganska enkelt, och jag är ganska duktig på att skriva, och det går inte, det blir ingenting på papperet."

Eva: "Något som är väldigt otäckt är att man skulle kunna kalla mig lite senil. Jag kommer inte ihåg saker."

Thomas: "Jag märker att Eva blir påverkad. En dag var vi på ICA, och när vi kom hem hade vi så konstiga varor med oss. Jag frågade henne: 'Varför har du köpt det här?' Men de sakerna kom

hon inte ihåg att hon hade köpt. Det finns larmbågar vid kassan som påverkar henne så att hon inte klarar av att räkna pengar och betala med mynt.

Hon kan bli helt vimsig. Hon skulle titta på blommor medan jag handlade. Jag gick omkring och fyllde kundvagnen. Sedan letade jag upp henne, och då gick hon fortfarande och letade efter blommorna!”

Eva: ”Jag kan tänka helt fel. När jag löser korsord kan det slå helt slint så jag skriver något helt galet. Vad är det som händer i huvudet?”

Siv: ”Jag står och håller i en kopp och ska dricka, och plötsligt glider den bara ur handen. Men det värsta är vad som händer med hjärnan. När man plötsligt tappar kontakten med sin egen erfarenhet och kunskap, sin förmåga och sin närvaro, då känns det som om man står vid en avgrund. Men får en mental svindel. Det är förfärligt.”

Vad blir jag dålig av?

Hur ska man veta vad som orsakar ens symtom? Ibland är det kristallklart. För *Klas* var det lätt att konstatera. ”När jag närmade mig Lövnäsmasten var det som att dra upp en volymkontroll, muskelspänningen i alla muskler ökade. Och varje gång jag kom ungefär femtio meter från en 3G-mast började jag darra, fick hjärtflimmer, illamående, muskelsvaghet och dubbelseende.”

Klas har också upptäckt att olika mobilsystem ger honom olika symtom. ”Med GSM: det brinner i huvudet, jag får konvulsioner i magmusklerna, händerna känns som storlek 48 och så får jag hjärtbesvär. Med 3G knyter sig musklerna och det känns som om hjärtat slår stopp. Då är det bara att gå därifrån! Med DECT-telefoner surrar det och kryper i huden, och det är ett tryck i huvudet hela tiden.”

Elisabeth säger om en av alla de platser hon tvingats fly från: ”Det fanns elstängsel i närheten, och det hade jag klarat förut, men när de nya elmätarna också kom gick det inte. Jag blev sämre och

sämre. Jag kunde inte prata i telefon längre. Jag låg i bilen i skogen på natten, men jag kunde inte sova. Jag gick ner i vikt, maten rann rakt igenom, hela balansen i kroppen var rubbad.”

”Jag trodde det var psykiskt”

Ibland är det tvärtom mycket svårt att få rätsida på vad som orsakar symtomen.

”Jag trodde det var psykiskt”, säger till exempel *Kenneth* sedan han berättat att han blev dimmig i huvudet och förlorade koncentrationen varje gång han gick in i en butik. När han mådde dåligt i sina olika bostäder trodde han länge att det handlade om mögel.

Naser: ”När jag blev elöverkänslig hade jag problem med att urskilja vad som var vad. I början när jag reagerade på en elljusstake så plastade jag in den, för jag trodde att det var lacken på träet jag blev dålig av. Men det var ju elen. Och med mobilerna trodde jag i början att det kom kemikalieångor från mobilen som jag inte tålde. Jag lärde mig urskilja det så småningom.”

”Nu borde jag må bra...”

Ibland kommer symtomen helt oväntat och man förstår absolut ingenting.

Eva: ”En gång var vi och tittade på ett båtsmanstorp från sextonhundralet. Det var spännande att se hur det såg ut. Men jag mådde inte bra där inne. Då tänkte jag: ’Nu har jag blivit tokig!’ I ett så gammalt hus borde jag ju må bra, det fanns ingen el eller någonting där, trodde jag. Men Thomas sade: ’Men se dig omkring! Det är larm och rörelsedetektorer överallt!’ Jag gick omkring och tittade på de fina gamla möblerna, jag lade ju inte märke till det där.

När vi hade köpt huset utanför Södertälje rodde vi en gång bort över sjön. Det var en fin sommardag. Och plötsligt, på ett ställe på sjön kände jag: ’Åh vad jag mår dåligt!’ Vi rodde bort därifrån och då kändes det bättre. När vi rodde vidare fick vi plötsligt syn på en skylt som hade varit dold förut: Högspänningsledning! Det låg en sådan ledning på botten.

Thomas har ofta kunnat tala om för mig vad det är jag har reagerat på, när jag själv inte har vetat.”

Praktiska symtom

Min värdinna *Siv* och jag går en promenad upp över skogen. Det är nysnö och på vägen ser vi djurspår. *Siv* stannar och tittar närmare. ”Undrar vad det är. Det är inte varg, det har vi sett här flera gånger, deras spår är mycket större”. Det måste vara en hund, men det finns inga människospår. En lösspringande hund alltså. Konstigt tycker *Siv*, för ingen av hundarna i närheten springer lös på det sättet. Under vår promenad blir *Siv* mer och mer röd och svullen i ansiktet. När vi kommit tillbaka till huset är hon högröd. Jag undrar vad det är. ”Vet inte”, säger hon. ”Jag kände hela tiden att det var någonting. Det kanske är skogsmaskinerna”.

En stund senare går vi från huset åt andra hållet, nerför backen mot vägen. Och där står en man med gevär. ”Där har vi förklaringen”, säger *Siv*. ”De jagar fortfarande älg. Så det var jägarens mobil jag reagerade på. Och det var deras hundar. De har sändare för radiopejling på sig.”

Senare kommenterar *Siv* med galghumor att det är praktiskt att hon blir så röd och svullen, för folk som umgås med henne kan inte undgå att se att det händer något med henne när hon är starkt påverkad.

Ofrivilliga tester

Björn: ”När vi kom hit var det andra elöverkänsliga som varnade oss för skogsmaskinerna: ’Man kan känna av dem på en mils avstånd’. Det är väl inte så farligt, tänkte vi. I början var det helt underbart här. Men en natt vaknade jag och mådde förfärligt. Jag gick upp och tittade ut och såg att det lyste tre åsar bort. Efter en stund lättade det. Jag tittade ut – inga ljus! Så blev det sämre igen, och då syntes ljusen. Maskinerna kör upp och ner för åsarna här omkring och åsarna skärmar ju av. Så när maskinerna är uppe på topparna så att ljusen syns når också mer strålning hit.”

Vi fick också en ofrivilligt test när jag första gången kommit till Siv och Björn för att bo hos dem under några dagar.

När vi suttit och pratat ett par timmar frågade de mig: "Har du möjligen med dig något som har batteri? En digitalkamera kanske? Det är något som påverkar oss". Oh, digitalkameran hade jag inte haft en tanke på! Vad skulle vi nu göra? Som tur var räckte det med att jag tog ur batteriet, vilket minskar belastningen avsevärt.

Alla belastningar läggs på varandra

Hos många elöverkänsliga blir kroppen till slut så stressad att de får utbrändhetssymtom, vilket kanske egentligen är helt naturligt. Stress, av vilken orsak det vara må, belastar ju samma system i kroppen och i hjärnan. Stresssystemet och immunförsvaret får jobba oavsett vad som orsakat belastningen, antingen det är droger, kemikalier, influensavirus, psykiska påfrestningar, arbetsstress, el eller kombinationer av flera saker.

Alla påfrestningar läggs på varandra, och är du redan nedsatt av en eller flera orsaker kan nästa påfrestning bli det som slutgiltigt knäcker dig, som halmstrået som knäckte kamelens rygg i Bibelns berättelse. Elisabeth hade t.ex. klarat elstängslen, men när de nya elmätarna kom upp blev det för mycket.

Tröskeln sänks

När du utsätter dig för högre belastning blir symtomen värre, och detta inte bara under en begränsad tid. Tröskeln sänks dessutom, så att du framöver blir mer känslig. Priset för att trotsa kroppens signaler är alltså högt. Och framför allt: du kan få betala av under resten av ditt liv.

Mia: "Miljön har blivit mycket sämre här. Men man vinner ändå mycket på att inte åka hemifrån, även fast det inte är bra här heller. Det är nedbrytande att åka in till samhället, det är bättre att vara hemma. Jag undviker att åka, men så händer det saker så att man måste i alla fall, till exempel måste gå till veterinären med hunden. Nu när man har fått en skada måste man försöka att inte förvärra den, och det bästa är att stanna hemma."

"Jag ser fram emot lättnaden"

Många har erfarit att det kan vara svårt att beskriva sitt tillstånd så att allvaret framgår.

"Det är så man mår när det är dags för semester," kommenterade en politiker när några flyktingar berättade om sig själva. Nej. Vi behöver lyssna noggrannare.

"Hela världen bara snurrar och man kan inte fokusera över huvud taget."

"Min hjärna fungerar kanske till tjugo procent. Och det blir svårare och svårare att tänka."

"Då vill man bara dö." Sådant kan vi andra också säga, lite slarvigt. Jag har själv gjort det. Men det kommer jag aldrig mer att göra.

"Jag kommer inte att ta livet av mig, hoppas jag. Men jag ser fram emot lättnaden."

Maria

"Som om vi vore spetälska"

Maria är en liten, mörk, stillsam och lågmäld kvinna i femtioårsåldern. På den tiden hon kunde arbeta var hon lärare.

Jag började bli elöverkänslig för ungefär 17-18 år sedan. Men det förstod jag inte förrän många år senare. Det var ju länge sedan, det skrevs inte alls om det då.

När jag såg på teve fick jag stickningar i händer och fötter, och jag kände mig allmänt dålig. Min hälsa blev sämre och sämre, men jag jobbade på och skulle klara det som alla andra klarade. Jag pressade mig varje dag i mitt jobb, jag hade inte förmågan att lyssna på min kropps signaler. Så jag jobbade tills jag stupade. Jag fick bland annat ett väldigt illamående, och huden var gul, så levern måste ha varit påverkad. Jag fick dimsyn och hjärtat rusade. Närminnet funkar inte, koncentrationen, jag kan inte fokusera. Jag fick sömnproblem som bara blev värre och värre, och kramper i hjärtat.

Diagnosen blev både fibromyalgi och kroniskt trötthetssyndrom.

När det är riktigt illa ligger jag och kräks

Jag reagerar på el och mikrovågor. 3G gör allt värre. När jag kom hit flydde jag från en 3G-mast. Av mikrovågor får jag kramp i hjärtat, det har jag aldrig märkt av el. Annars är det samma symptom. Så är det yrsel, huvudvärk, tinnitus, muskelvärk, ledvärk och magproblem med mera. När det är riktigt illa ligger jag och kräks.

Sömnproblemen är svåra. Jag är vaken så otroligt mycket. När jag har sovit så lite känns det som om jag ska bli galen. Det är en sån kraftlöshet, jag är helt utmattad, har svårt att klara av den enklaste fysiska aktivitet, orkar ingenting. När det är som värst öppnar jag bara en burk och äter direkt ur den. Det känns som jag inte fungerar i huvudet, och det är en otrolig stress i kroppen, något som bara piskar på hela tiden.

Det har gällt livet

Jag har bott i ett torp med varken uppvärmningsmöjligheter eller vatten, jag fick cykla en halvtimme för att hämta vatten. Jag har bott i tält, på en vind och på parkbänkar. Till slut handlar allt bara om att få mat och tak över huvudet. Varje morgon när jag orkar ta mig ur sängen och får kläder på mig är en seger.

Uteliggarliv

Ett år bodde jag i tält från våren till hösten. Då flyttade jag upp på en vind i ett hyreshus. Det var kallt men i alla fall skydd mot regn, snö och blåst. Där bodde jag åtta-nio månader, det brukar jag kalla mitt uteliggarliv. På dagarna låg jag på parkbänkar. För när folk i hyreshuset började vakna på morgnarna och satte på spis, apparater, teve och allt, så måste jag fly ut. Det var tur att det var en ledstång vid trappan annars hade jag ramlat utför den, balansen var så dålig.

Distriktsläkaren trodde på att jag var elöverkänslig, men han hade inga möjligheter att hjälpa mig. Samhället har inte resurser till detta.

Glädjen i mitt liv

Jag har varit på flykt sedan år 2000. Jag har mina syskon och syskonbarn och mina vänner. De har accepterat min sjukdom och är ett väldigt stöd. Det var otroligt svårt att lämna dem när jag började fly. Mina nära och kära och mitt sociala umgänge var min trygghet i livet. När jag var på väg att lämna dem kände jag hur tryggheten försvann, det var som om marken under fötterna bara försvinner. De vänner jag hade betydde allra mest. De personerna finns fortfarande, några kommer hit ibland, det blir ju inte så ofta. Men vi ringer, fast det blir bara korta samtal, jag kan inte prata länge i telefon, och vi skriver till varandra. Det är de som är glädjen i mitt liv.

Jag kom hit genom att jag läste i tidningen Ljusglimten, de elöverkänsligas tidning. Där stod det om detta ställe. Jag kom hit och provbodde i en månad. Då var det en 3G-mast jag flydde från. Tidigare hade det varit elen, tevemaster, grannarnas mobiler och

DECT-telefoner. Jag hade bott bredvid en 3G-mast i ett och ett halvt år och letat efter ett annat boende. Det var knappt så jag stod på benen. Jag orkade egentligen inte med att flytta, men jag pressade mig.

Nu har jag bott här i snart ett och ett halvt år. Jag är så trött hela tiden i kroppen. Utmattad och kraftlös, det är väldigt lite jag orkar. Men ur elsynpunkt är det bra här. En granne i huset bredvid hade el, men när de stängde av elen i det huset blev det bättre.

De spetälska fick i alla fall en egen ö

Det är svårt att inte veta hur länge jag kan bo här. Det är en stress hela tiden i kroppen. Och ett hot, den här osäkerheten är svårt att leva med. Ska det bli trådlöst bredband eller kabel i kommunen nu? Vi har inte fått besked om det. Och jag går i tankar hela tiden, att det kanske är dags att bryta upp. Ska jag börja packa? Men vart ska jag ta vägen? Det finns ju ingen hjälp att få. I två olika kommuner där jag bodde har jag bett och bönat om hjälp. Det enda svar jag fick var: "Nej, vi kan inte hjälpa er".

Det är ungefär som om vi skulle ha spetälska eller någonting. Men de spetälska fick i alla fall en egen ö att vara på, och det var erkänt att de var sjuka. Det är tufft att inte kunna få någon hjälp, att man är ställd helt utanför. Att jag inte har rätt till det som alla andra får. Viljan saknas att sätta av ett område till oss där vi kan bo.

Att inte ha tillgång till samhället

Det är en sån sorg, som en depression, detta att inte ha tillgång till samhället. Inte till bio, konserter, teater, museer... Jag kan inte lyssna på radio och inte på musik. På telefon klarar jag bara få och korta samtal. Jag kan bara ha stearinljus. Och då blir ljuset för svagt, så jag kan inte läsa, inte sy, inte göra någonting. Bristen på stimulans är inte bra, varken för kropp eller själ. Jag älskar att gå i skogen och det är så vackert här, men jag orkar bara gå korta promenader.

Genom detta har jag fått förståelse för andra, både för elöverkänsliga och andra som har det svårt. Och för andra flyktingar, de som kommer från krig och terror. För det är ju samma sak. Vi är ju flyktingar, vi som bor här. Vi har flytt.

En stor sorg

Vad som gör ont i mig är när jag tänker på barn och unga människor. Det är de som är vår framtid. De som ska fatta kloka beslut. I värsta fall blir en hel generation mer eller mindre skadad. Det är ett stort jätteexperiment som pågår. Det är huvudlöst.

Jag har omvärderat mycket under de här åren. Jag sätter värde på andra saker. Jag har fått en större vördnad inför livet. Jag har alltid varit en miljömedveten människa, men det har vuxit nu. Vi måste vara väldigt rädda om det vi har och tänka efter vad som är viktigt för att alla ska ha det bra. Samhället ska vara sådant att alla får plats. Alla ska kunna arbeta från sina förutsättningar. Ingen ska slås ut. Alla är ju egentligen lika viktiga. Vi föds bara med olika förutsättningar.

Detta är en livstragedi, ett trauma. Det är en stor sorg i detta. Jag är inte bitter, inte arg. Men det är en stor sorg i botten.

Ett hårt liv

Skulle du kunna tänka dig ett liv utan följande: teve, radio, telefon, dator, musikanläggning, dammsugare, tvättmaskin, glödlampor? Med bara vedspis för uppvärmning och enbart stearinljus som belysning? Nej, det kunde nog ingen av mina sagesmän heller, inte förrän de blev tvungna. Det är en av alla de saker som gör livet som elflykting så hårt: allt du tvingas avstå från.

Tänk dig att inte kunna promenera på sta´n, gå i affärer och shoppa eller ens handla mat, inte kunna gå till en träningslokal eller utöva din favoritsport. Bio, konserter, bibliotek – uteslutet. Inte klara miljön hos läkare eller tandläkare.

Prova kläder är det inte tal om. Det blir postorder eller andras avlagda. Beställa all mat, eller om du absolut måste: skriva en noggrann lista, ta sats, fort in i affären, plocka åt dig dina varor snabbt, innan yrseln och vimsigheten övermannar dig, och så fort som möjligt ut igen. Och sedan betala med att må sämre, inte bara nästa dag utan allt framgent.

Att inte kunna resa över huvud taget på grund av all elektronik i tåg, bussar och bilar. Bara kunna åka i riktigt gamla bilar utan avancerad elektronik, ibland inte ens i sådana. Hänvisad till att bli där du är. Inte kunna besöka dina gamla föräldrar eller dina barn när de behöver dig.

Maria: "Det är en sån sorg, som en depression, detta att inte ha tillgång till samhället. Inte till bio, konserter, teater, museer... Inte kunna gå till läkare eller tandläkare. Inte till affärer. Jo, jag kan gå in i en affär. Men jag blir alltid sämre då.

Jag kan inte lyssna på radio och inte på musik. På telefon klarar jag bara få och korta samtal. Jag kan bara ha stearinljus. Och då blir ljuset för svagt, så jag kan inte läsa, inte sy, inte göra någonting."

Mia: "Jag flyttade hit för tre år sedan, ensam med min hund. Det tog en vecka att värma upp huset. Den första morgonen var det

plus två grader, nästa morgon plus fyra och den tredje plus sex. Men man anpassar sig. Här finns bara kallt vatten, jag är alldeles ensam och det finns inte telefon. Ändå var det väldigt skönt att komma hit! Här kan jag inte använda några apparater, all el är avstängd här i stugan.”

Siv: ”Det jag saknar allra mest är att aldrig någonsin kunna lyssna på musik.”

”Jag har misskött mig”

Ibland står man inte ut med denna kringskurna tillvaro, och så gör man precis det man inte borde göra.

Inger: ”Jag har misskött mig. Jag har åkt iväg på ett par konserter, och jag har varit på ett hotell och ätit julbord. Jag är så rädd, för jag vet vad som händer efteråt. Men ibland tänker jag: Jag skiter i vad som händer, jag får bita ihop. Jag måste få någon stimulans. Bara att gå ut och se andra människor och andra miljöer är mentalt viktigt. Jag måste få ha den där känslan att: ’Jag är en av dem’. Men det här gjorde mig så mycket sämre att det kommer att ta några månader för mig att återhämta mig. Nästa gång jag får sådana tankar kommer jag att vara väldigt försiktig.”

Man drömmer om sådant som för många av oss andra är självklarheter.

Klas : ”Jag vill åka till Stockholm och knalla runt, jag älskar att gå i Stockholm...”

Ett ständigt slit

Till allt de elöverkänsliga tvingas avstå från innebär det dagliga livet ett ständigt slit. Tänk dig att det enda hus du hittat är ruttet, med mögel och svamp i källaren, tak som läcker och avlopp som inte fungerar. Och du tar dig knappt ur sängen på morgonen och har extremt ont om pengar... Så har mina värdar, Siv och Björn, det. Och Siv berättar för mig om andra flyktingar som de har kontakt med.

”Folk bor i eländiga gamla torp, i husvagnar, bilar och tält. Och en man vi känner bor i ett gethus. Men när de kom från en tidning och skulle göra ett reportage om hans situation drog han sig ur. Han skämdes så för att han bodde så eländigt, han stod inte ut med att visa det.”

”Folk undrar vad vi gör hela dagarna, hur vi får tiden att gå. Men det är stressigt att vara elflykting!” säger Siv med sin vanliga galghumor som jag inte förstår att hon orkar visa.

Det jag ser under mina vistelser hos dem är ungefär följande: Man bär in ved, lägger sig av utmattning, eldar i vedspisen, hämtar posten, lagar mat, lägger sig av utmattning, hämtar vatten, reparerar ett eller annat som är trasigt, lägger sig, försöker samla ihop papper som man lagt någonstans för att kunna skriva en inlaga till myndigheter, lägger sig, försöker återigen att reparera det man misslyckades med igår, pratar med några av sina grannar om hur man ska hantera det ökade hotet om trådlöst bredband, försöker skriva den där inlagan igen... Men många, många dagar blir ingenting alls gjort, de dagarna försvinner bara i en dimma.

”Jag måste orka ett steg till”

Siv: ”Vi hade ett par andra elflyktingar boende här i en vecka innan de fick tillträde till sitt eget hus. Och det tar så mycket energi att jag måste bokstavligen räkna varje steg. I sådana lägen har jag en enda tanke i huvudet: Jag måste orka ett steg till...”

Min syster ringde mig för en tid sedan och berättade att hon har fått cancer. Och min första tanke var: ’Så orättvist! Den kunde väl jag ha fått i stället!’ Jag tänker inte ta livet av mig. Men jag längtar efter den lättnad det skulle vara. Vår elöverkänsliga granne här nere har det som tröstnapp, säger hon. ’Jag kan göra det om det blir för outhärdligt.’”

Kenneth

"Jag trodde det var något psykiskt..."

Kenneth är i fyrtioårsåldern och har nyligen kommit till det hus där han och tre andra elöverkänsliga nu bor.

För mig började symtomen ungefär 1994. Men egentligen började det nog långt tidigare, jag har reagerat på lysrör och på el-element. När jag bodde i Boden hade vi gamla element, och jag mådde aldrig riktigt bra där. Jag mådde inte bra när jag var i affärer med mycket lysrör, men jag trodde att det var något psykiskt, när jag gick in i affären. Det tog ett tag innan jag började förstå att det var miljön där inne som jag inte tålde.

Det som hände var att jag blev oklar i huvudet och omtöcknad, vimsig och väldigt trött. Det är som om man stängs av på något sätt. Det är abstrakt, svårt att förklara. Man vet att man är dålig men inte vad det är. Har du brutit benet eller har influensa vet du ju vad det är. Det kändes väldigt skönt sedan när jag fick kontakt med folk som kunde detta och kunde förklara vad det handlade om. Man tror ju... ja, vad trodde jag? Att jag hade en hjärnskada eller tumör eller nånting.

Jag tänkte att det kanske var mögel...

Sedan bodde jag i ett sextiotalskomplex i Skara och mådde aldrig bra där heller. Jag tänkte att det kanske var mögel eller något, så att det var bäst att flytta. Jag kände mig inte säker på vad det var, men tänkte att det var bäst att bo någon annanstans. Jag kom till en träkåk som var byggd på tjugotalet, och där kändes det ganska bra.

År 1999 kom jag till Nässjö och gick på en folkhögskola där. Jag var inriktad på att hitta ett friskt hus utan mögel, radon eller kemikalier. Det här med el hade jag bara hört lite vagt om, jag hade inte alls kunskaper om det, så jag hade ingen tanke på att det kunde vara det jag reagerade på. Jag fick tag i en vindsvåning i Nässjö. När jag

var klar med utbildningen provade jag att bo hos min bror på hans gård utanför Skara. El-element ville jag inte ha, jag hade tappat förtroendet för det. Men sedan var jag tvungen att ha en lägenhet i stan.

Jag måste provbo för att veta om jag kan hyra eller köpa ett ställe. Nu har jag flyttat runt ungefär 25-30 gånger. Jag har legat i bil och i tält. Och en husvagn har jag.

Ett tag bodde jag ute i skogen i ett tält. Sedan hittade jag en stuga, med el-element visserligen, men jag tänkte att jag får försöka. Jag hade ett element på under dagen och var ute mycket, och så stängde jag av det när jag kom hem. Men det gick ändå inte.

Jag ville hitta en gård där jag kunde ha självhushållning, och jag hittade mitt drömställe i Dalsland. Men det gick inte heller, jag mådde gördåligt där. Där fanns både elstaket och master. Det var så sorgligt. Jag härdade ut från midsommar till oktober-november. Då bestämde jag mig för att komma hit.

Varje gång försvinner några månader

Drömmen är att skaffa ett eget hus. Jag fick tips om en stuga och var där och provbodde i två-tre veckor. Jag insåg att jag inte mådde bra där. Och varje gång jag provbor försvinner några månader sedan, när jag är apatisk, jag bara ligger, orkar inte ens läsa eller någonting. Här mår jag hyfsat, så jag är rädd att rubba på detta.

Nu har jag flyttat så många gånger... Till slut blir man så mentalt trött av att bara ta i sina saker. Nu tar jag bara ryggsäcken och gitarren.

På en arbetsplats kan du ju inte komma och säga: "Kan ni byta ut lysrören, jag mår inte bra av dem?" Då byter de nog ut dig i stället...

Ungefär som luffare

Det är ett hårt liv. Man kan inte räkna med att folk förstår. I början undrade de: "Vad i helvete håller du på med?" Sen har de droppat

av. Och jag har ingen kontakt med släkten. Med min son har jag lite kontakt, men han vill inte riktigt komma hit, och jag vill inte tvinga honom. Jag får prova att bo här och se vad som händer. Det är mycket man får släppa. Jag har ingen familj, och jag har inte haft något riktigt förhållande heller under den här tiden.

Man känner sig som om man är så utlämnad till allmänhetens vilja. Man känner sig kanske ungefär som luffare gjorde förr, som att vi inte är lika mycket värda som andra.

Om man ser på folk nu, många äter medicin, sömnmedel och antidepressivt och sånt. Och de har fibromyalgi och huvudvärk och spända axlar. När jag ser på människor som jobbar tänker jag: Varför spänner de sig så mycket? Undrar hur det var på bronsåldern, om de hade huvudvärk då?

Du får inte vara sjuk i dagens samhälle. Har du en sjukdom som är lite luddig så är du inte godkänd. Men en kusin till mig sa en gång: "Ingen kan väl frivilligt ha det som du! Att kalla det för smitare och parasiter är ju befängt!"

Att mista familj och vänner

Till allt annat medför flyktingskapet ofta att man förlorar vänner, ibland också familj. Många har fått uppleva att bli misstrodda eller helt övergivna av de människor de älskar och litat på. Ingers man lämnade henne för att han inte kunde tänka sig att leva som hon. Kenneth har ingen kontakt alls med sin släkt. För dem som har kontakten kvar innebär flyktingskapet alltid smärtan över att inte kunna finnas till hands för sina nära och kära, sina barn eller föräldrar, när de behöver en. Familjen drabbas alltid, på något sätt.

Eva: "År 1992 fick min mamma en blodpropp och låg ett halvår på sjukhus innan hon fick sluta. Och jag kunde knappt besöka henne. Jag gjorde det ändå några gånger. Men jag kunde inte sitta vid hennes dödsbädd."

Elisabeth: "Min mamma är 88 år. Vi hade inte träffats på länge. I somras blev hon dålig och togs in på sjukhus med blödningar i tarmen. Och jag visste ingenting. Hon hade inte velat kontakta mig, jag kunde ju ändå inte göra något. Då blev jag så arg. Jag *måste* få veta! Jag grät en hel dag över det, tänk om hon inte hade klarat sig och jag visste ingenting!"

Jag fick hjälp av en coach med att hantera detta, och i september lyckades jag ta mig iväg och var nere hos mamma. Jag tvingade mig att åka fast jag mådde jättedåligt. Jag träffade mamma och vi hade ett bra samtal. Det var en oerhörd lättnad. Vi fick tala om allt man inte hade sagt tidigare. Jag fick känna hennes välvilja och omtanke. Och jag sade till henne: 'Jag kan vara hos dig ändå, mentalt'.

Men det är så hemskt att veta att jag inte kan åka till mamma och vara hos henne om hon skulle bli dålig igen och åka in på sjukhus. Eller om det skulle hända något av barnen något. Över huvud taget att inte kunna åka hem till dem och vara där."

Siv: "Jag har aldrig sett mina syskonbarn, jag har fyra stycken. De skulle kunna komma hit, men jag orkar inte. Att umgås med barn är för ansträngande när man är i så här dåligt skick."

Inte bara den drabbade drabbas...

Hela familjen far illa. Evas man Thomas har fått värk i händerna och de lyder nästan inte längre, efter att han har slitit så mycket med att bygga om och anpassa alla hus de flytt till.

Thomas: "Jag har arbetat som butikschef i många år och jobbat tillsammans med tjugo-trettioåringar med det tempo som de har. Det går inte heller att gå ner i arbetstid när man har ansvaret för en butik. De sista åren var väldigt jobbiga. Jag åkte hemifrån klockan sju på morgonen, jobbade till åtta-nio på kvällen och hade långa resor. På kvällarna och helgerna reparerade jag och byggde om i husen. Jag kunde jobba med det till tolv-ett på natten, och så upp klockan sex igen. Jag har gett mig på allting, bytt allt från avloppsrör och ledningar till väggar. Jag har tagit bort miljals med ledningar känns det som.

Eva: "Och våra flickor, hur har de påverkats? De har haft en sjuk mamma i alla år."

Thomas: "Man förstår att de var bra ledsna ibland, när Eva inte kunde vara med på sånt som alla andra mammor var med på. En gång när hennes bror och svåger var hemma hos oss sa den äldsta: 'Kan ni inte prata om något annat? För en gångs skull?'"

Eva: 'Och en gång sa hon till mig: 'Mamma, jag låtsas att du är frisk!'

Inger: "Min dotter fick en depression för ett par år sedan. 'Sök proffshjälp!' sa jag till henne. Så hon tog kontakt med en psykolog och berättade om sin situation. Det handlade om att hon kände att hon hade förlorat sin mamma, som en som kunde hjälpa, som går med och shopper och gör sådant som man gör som mamma. Nu har vi börjat hitta tillbaka till varandra. Men vi har tappat något i kontakten.

Kenneth: "Man kan inte räkna med att folk förstår. I början undrade de: 'Vad i helvete håller du på med?' Sen har de droppat av. Och jag har ingen kontakt med släkten. Med min son har jag lite kontakt, men han vill inte riktigt komma hit, och jag vill inte tvinga honom."

Eva: "Man blir obekvämt, man förlorar vänner. De försvinner. Vi kan ju inte åka hem till dem och hälsa på. Folk tycker det är obehagligt att de inte får bjuda igen."

Inger: "Grannar och vänner som man umgått mycket med har försvunnit efterhand. De tyckte bara att jag var konstig. En granne stötte jag på när jag bodde i ett av torpen. 'Jag har inte sett dig på länge!' sa hon. 'Jag hade tänkt komma och hälsa på dig, men det är alldeles för kallt. Jag är rädd att jag får värk i benen.' 'Tack, du behöver inte komma', sa jag. 'Och var tror du jag har ont, som har det så kallt hela tiden?'

Var är alla de som tyckte om mig förut? Var ÄR de?? Min allra bästa väninna är kvar. Hon sviker mig inte i något läge. Men alla andra. Nu vet de att jag har telefon. De kan slå en signal. Men nej..."

Klas: "Med grannarna är det olika. Vi är ansedda som idioter och inbillningssjuka och simulanter. Folk frågar: 'Hur kan de vara med på den festen inne i samhället, hur kan de gå in i affären?' Men de vet ju inte vad det kostar. Det är ungefär som att dricka alkohol, dricker man för mycket så mår man väldigt dåligt efteråt. Och inte bara dagen efter..."

En granne här tycker att vi är smitade, att vi förpestar området med negativ stämning. Vi ska inte tro att hon får bli sjukskriven på så lösa boliner! Men det finns solskenshistorier också. Jag stod i kassakön i en butik och skulle betala julklappar. Killen framför mig i kön tog fram en mobil och började prata. Jag brukar bita ihop i såna lägen, men den här gången sa jag: 'Ursäkta att jag stiger ur kön en stund, jag tål inte mobiler'. Så jag gick och ställde mig en bit bort medan han pratade. När jag kom tillbaka till min plats var det en bakom mig som knackade mig på axeln och sa: 'Ursäkta,

hur menar du, att du inte tål? Vad är det som händer?' Och alla andra ställde sig bredvid och lyssnade och frågade när jag berättade. Och sedan önskade han som frågat mig en bra jul."

Elisabeth: "Folk har väldigt svårt att förstå. Jag har bett dem stänga av mobil eller DECT-telefon, och jag har känt att de har respekterat det. Men de säger: 'Hur kan du känna av mobilen när jag inte ringer?' Jag kunde bara svara: 'Jag vet inte, men jag gör det'. Jag fick bland annat hjärtklappning."

På den tiden måste jag inte så väldigt dåligt, och då var det lättare för andra att förstå. Men *det här*, som jag är i nu, det är jättesvårt för folk att förstå!"

Naser: "När grannen kommer hit till sin stuga måste vi sticka härifrån. Han lovade att inte ta med mobil hit. Men sedan gjorde han det ändå. Och man kan ju inte ta till våld – även om man skulle vilja!"

Björn: "Grannarna och vännerna utgör ett ständigt hot, för man vet aldrig när de kommer med något som man inte tål. Och det händer att kringboende sneddar över tomten med påslagna mobiler för att testa om vi verkligen reagerar. Tänk om man skulle göra så med en nötallergiker, smyga ner nötter i maten för att se om han blir sjuk... Man är lovligt villebråd."

* En påslagen mobil strålar även när man inte ringer. Alla minnesfunktioner är aktiva och mobilen skickar regelbundet signaler till närmaste antenn.

Inte bara vuxna

Jag har enbart intervjuat vuxna människor. Men även barn drabbas, naturligtvis. Här är tre av dem, en baby och två skolbarn.

Elektronik och epilepsi

Ett ungt par gladdes åt sitt nyfödda barn, men glädjen förbyttes i skräck när babyen fick svåra epileptiska anfall. Det var fara för livet och akutfärd till sjukhuset, gång på gång.

En dag upptäckte mamman en konstig sak på huset tvärs över gatan. Någon upplyste henne om att det var en 3G-antenn. Hon började fundera på om det kunde vara den som utlöste anfällen och frågade en sakkunnig som bekräftade att det finns forskning som tyder på det. Föräldrarna fick rådet att ta barnet till en plats med låg exponering och lämna alla mobiler och annan elektronik hemma. Det gjorde de, och babyen blev genast fri från anfällen.

De insåg att de måste flytta permanent och lämna all sin elektronik bakom sig. De hittade en ny bostad som var ganska lågt exponerad för trådlösa system och bjöd sina vänner till en inflyttningsfest. De satte en stek i ugnen och pustade ut i soffan i väntan på gästerna, när barnet plösligt fick ett nytt anfall.

Mamman skrek förtvivlat och upptäckte i nästa ögonblick att hon satt och höll i mottagardelen till den trådlösa stektermometern. "Kan det vara den här?" tänkte hon och slet ut termometern ur ugnen, tog ur batterierna och kastade bort alltsammans. Anfallet gick över. Glädjetårar. Gästerna anlände och festen kunde börja.

Sedan dess: inget mer trådlöst. Och inga fler anfall. Utan elektronik mår nu pojken bra. "Spontantillfrisknande", sade läkaren som inte ville höra talas om föräldrarnas förklaring. Sjuksköterskorna spetsade däremot öronen.

Johanna kan inte gå i skolan

Johanna är elva år. Hennes pappa berättar hennes historia.

”Vi flyttade ut på landet för ett år sedan, när det kommit upp en 3G-sändare för nära vårt hus. Vi bodde centralt i stan och det är en kommun som är helt frälist på trådlöst. Det är trådlösa nätverk i alla skolor. Vi började sova dåligt allihop och vi flyttade ner i gillestugan och sov där i ett halvår. Min fru är elöverkänslig sedan femton år, så hon kan symtomen och vet vad man ska titta efter. Men så började Johanna känna av det också på gatan utanför. Då sa min fru: 'Det här går inte. Nu måste vi flytta'.

Huvudvärk och onormalt trött

Johanna hade redan under den våren börjat få svår huvudvärk i skolan och var onormalt trött. Barnens mamma hämtar dem i skolan och hon märkte att Johanna inte mådde bra. Vi berättade det för läraren och att hon blir sämre i närheten av en dator. Lärarna har varit hyggliga och försökt anpassa lite grann, men det blev ingen ordenlig förändring. Då tog vi kontakt med skol-sköterskan och vad gjorde hon? Hon pratade med rektorn, som sa till henne att lägga allt på is.

Under hösten blev Johanna sämre. Då visade det sig att de hade tagit bort den trådbundna datorn som Johanna hade haft förut. Så i stället för förbättring blev det försämring för henne. Jag började härja med skolan och de fick något nervöst i blicken. Så kände sig hennes klasslärare tvingad att kalla till elevvårdskonferens. Rektor deltog och hon sa: 'Jag tror visst att det finns något som heter elallergi, jag är övertygad om det. Men det är det inte fråga om i det här fallet. Vi har ju ventilationsproblem bland annat'. Ja, hon skyllde på allt möjligt.

Kanonen blev för mycket

Då kunde Johanna fortfarande gå kvar i skolan. Men sedan i februari går det inte längre. Då hade de satt igång en så kallad kanon, som visar film på duk med trådlös överföring. När de satte på den första gången reagerade Johanna så häftigt att hon var tvungen att gå ut efter fem minuter.

Vi blev sjövildd. Här hade vi klagat i ett halvår och så sätter de in en sån! Vi började 'bomba' läraren med frågor: 'Kan ni inte stänga

av den?’ Men läraren sa envist nej. IT-tekniken är helig, den ska vara ograverad, det är tydligen det viktigaste. Då tog vi henne ur skolan, för hon mådde så dåligt. I stället tog jag med henne som pryö på mitt jobb och den pryön varar än. Vi har ju all datautrustning där, men den är trådbunden. Så där klarar hon att sitta och surfa hur mycket som helst.

Vi anmälde skolan

Så blev det en ny elevvårdskonferens där vi blev väldigt illa bemötta, framför allt av rektor. Sen var vi ganska nedslagna. Men vi fick hjälp av vänner som har kunskap om lagen. ’Det här får ni anmäla’, sa de, enligt lagen om diskriminering. Så i mars anmälde vi skolan till skolverket. Och de reagerade ganska snabbt och ställde ett antal detaljerade frågor till skolan om vad de har gjort och vad de tänker göra för att barnet ska kunna gå tillbaka till skolan. Det var den första framgången, dittills hade all skuld lagts på oss föräldrar. Så vi tog glädjeskutt när det kom.

Läkaren anmälde oss

Efter elevvårdskonferensen blev min fru kallad till Yrkesmedicin. De hade nog väntat sig att hon skulle komma ensam, men vi kom tillsammans med en psykolog vi känner. Så i stället för att de skulle vara två mot en var vi fyra mot två. De pratade om Johanna, och läkaren sa att vi inte skulle vara oroliga för henne och om hon fick huvudvärk var det bara att ta Alvedon. Vi sa att vi är inte alls oroliga, för hon kommer inte tillbaka till skolan! ’Då anmäler jag er till soc’, sa läkaren. ’Men det här ligger inte på ditt bord, det gäller hennes skola, så du behöver inte ha bekymmer om det’, sa vi.

Svaret blev en anmälan till soc här i kommunen.

Johanna får äntligen hemundervisning

Efter ytterligare en elevvårdskonferens fick Johanna hemundervisning fyra timmar i veckan i kärnämnen. Innan dess, från februari till slutet av april, hade hon inte fått någon undervisning alls, bara läxor som vi hämtade i skolan en gång i veckan. Och rektorn fick en helt annan ton i rösten, vänligare och mer dämpad. Vi meddelade glatt skolverket att bara er existens gör att de blir så mycket vänligare.

Sen startade en skriftväxling, rektorn svarade på skolverkets brev med att angripa oss föräldrar. Den skriftväxlingen pågick fram till sommaren, men vi fick faktiskt sista ordet, och rektorn blev spakare och spakare. Till slut sa hon: 'Nu skriver jag inte mer'. Men sen började en ny skriftväxling om hemundervisningen, för rektorn påstod att hon fick fyra timmar fast det bara var tre. Och vi hade en lång palaver när vi frågade rektorn varför hon inte själv kontaktat skolverket men däremot Yrkesmedicin som ju inte har med saken att göra.

Hon är i skolan vissa dagar

Johanna går till skolan vissa dagar och är med i matsalen, där kan hon vara när de tar bort DECT-telefonen därifrån. Och hon är med på gymnastik och på utflykter för att hon inte ska mista kontakten med skolan. Men hon kan inte vara där heltid, för hon blir för dålig. Och vi vet ju att det kan bli värre. Och det spelar ju ingen roll hur bra betyg du har, är du elallergisk så får du inget jobb i alla fall.

Hon känner av det trådlösa

Johanna känner av det trådlösa och DECT-telefoner. Hon övernatade hos en kompis en gång och vaknade med huvudvärk. Då hade de en DECT-telefon påslagen. Nästa gång hon skulle sova över där bad vi dem stänga av den, och då sov hon bra utan huvudvärk. Men sen har hon inte fått någon mer inbjudan.

Det blir ett skifte av kompisar när man har såna här problem. Vissa slutar höra av sig. I stället får man nya, bättre kompisar, sådana som bryr sig. Vi har fått fantastisk hjälp av kunniga vänner.

De är frälsta i kommunen på det trådlösa. Vi har föreslagit dem på skolan att ta bort det och koppla upp allt med tråd. 'Nej, det går inte', säger de. Går inte? Det går på min arbetsplats. Nej, det ligger ingen kunskap bakom detta, det liknar mest en religion tycker jag. Så tills vidare pryar Johanna hos mig tre dagar i veckan."

Jonas mår bättre i torpet

Detta är en familj med fyra barn. Mamman i familjen är den som berättar för mig om Jonas.

”Vi känner av det allihop, ja med den yngste vet jag inte riktigt. Men Jonas som snart fyller tolv är den som har de mest uttalade symtomen. Han har ständig huvudvärk och tryck över hjärtat. Hjärtat går i otakt och det kände skolsköterskan av. Han säger att det känns som att ha en het stekpanna över bröstet. Hjärtat ökade från sjuttioåtta till över hundra slag i minuten. Han har svårt att få luft, han får yrsel, armar och ben domnar och magen funkade inte. Vi ser direkt på blicken när det är på gång.

I torpet minskar huvudvärken

Han har inte gått i skolan på nära ett år utan får hemundervisning. Framför allt för hans skull har vi flyttat tillfälligt till ett torp utan el och telefon. Det ligger inte så långt bort, men i en dal och med skog emellan som skärmar av. Där blir hans huvudvärk bättre. Vi har kvar vårt hus och åker hem dit och duschar och tvättar ibland.

Det hela började när det kom upp 3G-master häromkring. Den närmaste är 3,5 kilometer bort, och nästa 4,5 kilometer. Det här var år 2003. Vi kom hem från semestern, när masten hade kört igång, och plötsligt reagerade flera av oss. Jag kunde inte sova, och flickan som är sju år vaknade plötsligt mitt i natten och ill-vrålade. Det har hon aldrig gjort förut. Hon hade bland annat ont i benen.

Vi har en granne som är elöverkänslig, det är därför vi kunde börja förstå vad det handlade om. Han är sjukskriven med diagnosen utbrändhet och blev tvungen att flytta härifrån.

Plötsligt sov vi hela natten

Senare var sändaren avstängd en vecka och då sov jag plötsligt hela natten. Alla i familjen sov bra, och Jonas fick tillbaka glimten i ögat. Vi visste inte varför. I den vevan stötte vi på grannen som hade flyttat. ’Är du här?’ sa vi. ’Ja, känner du inte vad skönt det är, det är ju avstängt’, sa han. Han hade mätare med sig och visade oss att värdena var låga. Så efter en vecka körde sändaren igång igen och då kom våra symtom tillbaka. Det sattes också upp en WLAN-sändare på skolan, det var när Jonas gick i ettan och direkt

utanför hans klassrum. Och det resulterade i att vi fick bära hem honom från skolbussen. Han skärpte sig så mycket han bara kunde i skolan och föll sedan ihop som en trasa när han steg av bussen. Klassen flyttade senare till ett annat klassrum som låg lite längre bort från sändaren, och då mådde han lite bättre.

Läraren vägrade lyssna

Men sedan i femte klass fick han en ny lärare som var helt oförstående. Hon vägrade lyssna och sa bara att det skulle gå över. Vi hade ändå samtal med henne när Jonas var med och var ordentligt dålig. Men hon pratade om att man kan vara orolig och att det kan vara obehagligt med allting nytt... Men Jonas gillar ju skolan! Och han är superduktig, i alla ämnen faktiskt. Och han är bra med kamrater också.

Vår äldste son som går i en annan skola känner av projektorn som de har i taket i klassrummet nu. Han kan inte tänka när den är igång. Men han har däremot väldigt bra lärare, som lyssnar. Han tål inte mikrovågsugnen i matsalen, och den plockade de bort direkt.

Drivande IT-kommun

Många tycker det är konstigt att man kan bli så dålig så här ute på landet. Men vår kommun har varit väldigt drivande i IT-frågor och har profilerat sig som en IT-kommun, så det är mycket sådan teknik överallt. Det finns mycket datorer på alla skolor.

Utbildningsnämndens ordförande ville inte höra vad vi hade att säga. Och han hade ingen aning om att elöverkänslighet är ett godkänt funktionshinder.

Ett svårt dilemma

Nu står vi i ett svårt dilemma. Kommunen tycker att de har gjort allt och vi har fått ultimatum. Antingen måste vi ta Jonas till sjukhuset för undersökning. Eller också döms vi till vite. Men han klarar ju inte miljön där och inte transporten dit heller. Vi har fått lova honom att vi inte ska utsätta honom för detta.”

Misstrodd, motarbetad

Hur bemöts då dessa människor, när de i sin nöd söker hjälp? Av läkare, myndigheter, kommuntjänstemän, av dem som är satta att hjälpa? Det är naturligtvis olika. Några har goda erfarenheter, de har fått hjälp – eller åtminstone förståelse.

Kenneth: "Med läkare hade jag tur, jag hamnade rätt nästan med en gång och kom till en läkare som kan det här och hade respekt."

Maria: "Läkaren trodde på att jag var elöverkänslig, men han kunde inte hjälpa mig. Samhället har inte resurser till detta."

Det vanliga är dock något helt annat.

Inger: "Jag tog upp med den ansvariga tjänstemannen att jag behövde bostadsanpassning. När jag berättar om mig själv så skriker hon: 'Det där är inte vetenskapligt bevisat! Och om du söker tänker jag yrka avslag!'"

"Vanföreställningar"

Innan jag mötte flyktingarna lärde jag känna en elöverkänslig man i tjugofemårsåldern. Hans svåraste symtom var att han fick kraftiga smärtor i olika delar av kroppen. Han upptäckte så småningom att det hade att göra med el och mobiler och försökte förklara det för sin läkare, som dock började tala om psykofarmaka... När han sedan tittade i journalen efter vad läkaren skrivit såg han ordet: Vanföreställningar.

Elisabeth: "Läkaren var oförstående: 'Elöverkänslighet finns inte!' Hur kunde han säga så? Mina besvär kom ju så tydligt framför datorn. Han hade inte tid med mig men sjukskrev mig en vecka på grund av 'oförklarlig yrsel'. Sedan fick jag en ny tid hos en kollega. Bra, tänkte jag, förhoppningsvis en vettigare läkare. Men det blev ännu värre!

Den andre läkaren hade mer tid avsatt, och den tiden använde han till att hålla ett anförande för mig. Människor har alltid varit rädda för ny teknik. När tågen kom trodde människor till exempel

att det var jättefarligt att åka fort – nu är det farligt med datorer. Sedan tog han exempel på olika masspsykosor, som 'grod-sjukan' på artonhundratalet när människor trodde att de hade levande grodor i magen. Han drog paralleller mellan grodsjukan, amalgamsjukan och elöverkänslighet som han också ansåg som masspsykosor.

Han frågade också om jag vantrivdes på jobbet. Men jag stortrivdes ju! Han ville inte sjukskriva mig utan tyckte absolut att jag skulle fortsätta mitt arbete framför datorn, åtminstone på halvtid. Den enda hjälp han kunde erbjuda var en remiss till en psykolog. Han ville inte ens släcka lysrören i taket när jag bad om det för att jag mådde dåligt av dem.

Jag gick till läkare för att jag var i desperat behov av hjälp, jag förstod inte min kropps starka reaktioner. Det var så fruktansvärt kränkande att inte bli förstådd utan misstänkliggjord. Jag kände mig helt nedtryckt i skorna. Jag grät och grät.”

Dockor och små barnskor

Mia: "Försäkringskassan ville att jag skulle åka till Nynäshamn för utredning i fyra dagar och bo på hotell med femtio meter till närmaste mobilmast. Men det var ju omöjligt. Då kontaktade de ett företag här i närheten som kom hit till mig och gjorde en arbetsutredning. Det kom en läkare, en sjukgymnast och en psykolog.

Psykologen hade med sig dockor och ett par små barnskor och började hela samtalet med att tala om att det kan ha hänt något när man är liten, som kan sitta kvar inom en.

Jag förstod ingenting. Jag sa: 'Jag trodde det skulle handla om varför jag inte kan arbeta. Har du läst mina papper?' Nej, hon hade inte fått dem. 'Men vad vet du om mig då?' 'Att du har bott här i stugan några år. Att din man har gått bort så du är änka.' Hon visste ingenting om min bakgrund! Hon måste ha utgått från att det handlade om psykologi och barndomen och min mans död...”

”Du lever inte i verkligheten”

Eva: ”För att klara av allt detta måste man vara oerhört psykiskt stark. Så som man behandlas. Än idag finns det inte förståelse, utan det är misstänksamhet och misstro.

Och när läkarna inte hittar något fel ska man gå till psykologer och psykiater. Jag fick gå till en psykiater som bar sig väldigt konstigt åt. Han satte sig med fötterna uppe på bordet rakt emot mig. ’Jaha, du känner av el. Hur känner du dig då?’ Jag beskrev det. Då slog han näven i bordet och skrek: ’Du lever inte i verkligheten. Vi har haft el i över hundra år!’

Den allmänna vårdens bemötande är hemskt. Det tycks vara helt naturligt för läkarkåren att bemöta oss med förakt. Fortfarande idag när jag går till doktorn är det inte ofta jag berättar att jag är elöverkänslig. För det blir så jättejobbigt. Jag har fått kallelse till mammografi nu, och jag kommer inte att berätta det utan kommer att sitta där och försöka stå ut.

Men det är ju inte bra, detta att man blir tystad av det bemötande man får.”

Nej, tänker jag när jag hör henne berätta. Det är verkligen inte bra.

Rädd för ny teknik? Nej, förtjust!

Ett av de påståenden som flera av mina vänner mötts av är att deras reaktioner skulle vara psykiska och ha sin grund i rädsla för den nya tekniken. Mina intervjuer talar ett motsatt språk. Många har varit mycket förtjusta i ny teknik, som Inger som satt under sommarnätter och jobbade vid sin nya dator eller Klas som arbetade som multimedieproducent. Det är kanske precis därför de har drabbats.

Elisabeth berättar hur det började för hennes del.

”Jag var förskollärare, och arbetet var väldigt roligt men det var för tungt. Jag hade fått problem med axlar och nacke, var sjukskriven på halvtid och kände att jag inte kunde gå tillbaka till jobbet på heltid. Jag gick en utbildning i grafisk form och arbetade med dator. Och det var jätteroligt! Det ville jag ägna mig åt.

När utbildningen var klar gjorde jag praktik i Enköping. Men efter tre veckor var jag helt förstörd. Jag hade yrsel och hjärtbesvär, hud- och ögonbesvär, huvudvärk, trötthet och var helt okoncentrerad. En dag satte jag på min dator, och jag kände direkt: Det här går inte! Jag gick hem och jag var så dålig att jag låg i frossa några dagar.

Jag var verkligen sjuk, men jag hade inte i huvudet att det kunde vara elöverkänslighet, på den tiden visste jag inte vad det var.”

Fobi? Nej, motsatsen!

Ett inte helt ovanligt sätt att tala om elöverkänslighet är att kalla det för en fobi.

Jag kan konstatera att ingen av dem jag talat med beskriver fobiska reaktioner. En fobisk människa reagerar genom att med alla medel försöka undvika situationer eller platser där det finns risk att bli utsatt för det som skrämmer, ofta långt bortom det rimligas gräns.

Mina vänner berättar att de gjort precis tvärtom. De har med berätt mod gått i närheten av det som de misstänker orsakar symtomen. De har testat att gå nära mobilmaster, elstaket osv. för att se vad som händer. På det sättet har de lärt sig vad de tål och vad som ger obehag eller rent outhärdliga symtom.

Många gör dessutom något annat. De gör precis det som de vet att de borde undvika. Man går in i affären fast man vet att man blir sämre. Man går på konsert eller restaurang någon gång, för att man inte står ut med att vara så avskuren från allt normalt liv. Man besöker släktingar trots att man knappt står på benen. Detta är raka motsatsen till fobiskt beteende.

Eva:”Jag blir tjurskallig ibland. Jag vill inte vara elöverkänslig, jag vill vara normal! Då gör jag något som jag vet att jag inte borde. Jag åker iväg någonstans till exempel, bara för att komma ut och se lite folk någon gång. Och så blir jag ännu sämre.”

Många har reagerat utan att veta varför, och fått förklaringen efteråt. Eva berättar att hennes man kunde visa varför hon blev

dålig i det gamla båtsmanstorpet, när hon själv undrade om hon blivit tokig.

Alla som jag intervjuar är klara och rediga, berättar sammanhängande och gör över huvud taget ett klokt intryck. Desto märkligare då med all denna misstro. Jag undrar hur någon enda människa, läkare, vem som helst, som över huvud taget lyssnar på någon av dem, kan få för sig att detta är psykiskt, inbillning, mentalt...

Obegripligt. Jag frågar mig hädiskt: Är hela läkarkåren inbillnings-sjuk?!?

Varför förneka?

Björn: "Vi blir inte betraktade som fullvärdiga människor eftersom våra erfarenheter inte räknas."

Jag funderar mycket på varför dessa människors erfarenheter är så svåra för det övriga samhället att ta in. Jag tänker mig att det kan finnas många olika samverkande orsaker till att detta inte tas på allvar.

En orsak är rimligtvis de starka ekonomiska intressena hos telekomindustrin, uppbackad av våra myndigheter. Detta är i så fall inte något nytt fenomen. Så har det varit med tobak, asbest och många olika läkemedel och bekämpningsmedel; industrin har kämpat emot, motarbetat fakta, spridit desinformation och lagt ut dimridåer tills det inte längre gick att förneka fakta.

Det får konsekvenser...

När det gäller familj och vänner finns det andra rimliga förklaringar till att många skyggar för sanningen. Detta handlar ju om insikter som kan få stora konsekvenser för vardagslivet. För alla dem som vant sig vid att ha elprylarna, mobilerna och de trådlösa telefonerna kan det bli svårt att ta in fakta. Det får ju så stora konsekvenser, för det dagliga livet, umgänget, vanorna.

Mia: "Min familj är villiga att hjälpa till, men jag är inte säker på att de tror riktigt på vad det handlar om. Man har inte bara industrin emot sig. Utan alla människor egentligen. Det är väldigt få som är beredda att avstå från tekniken. De flesta anhöriga till dem som är sjuka gör inte det, så det blir svårt. Alla är så trendstyrda. Det kanske jag själv hade varit om inte detta hade hänt. Jag hade nog suttit fast i smeten jag också."

Provokationer

Björn: "När vi skulle köpa det här huset tog vi ett samtal med grannen som har ett fritidshus här bredvid. Vi sa att vi inte skulle köpa vårt hus om han inte kunde avstå från mobil här, så det var bäst att han sa till innan i så fall. Vi frågade honom om han kunde lämna mobilen hemma när han kom hit. 'Visst, självklart, inga problem.' Han har ju fast telefon i stugan. 'Är det säkert? Vi riskerar att bli tjugatiga!' sa vi. Nej då, han lovade.

Men nu har han och hans familj ändå börjat komma hit med mobiler. Och när vi gick dit för att prata med dem sa han: 'Nu får det vara slut på de här dumheterna!' 'Men kommer du inte ihåg dina löften?' 'Ja, men det var ju för tre år sedan!' Så nu är det bara att ge sig iväg när de kommer...

Man är på helspänn hela tiden. Om grannarna kommer hit är det bara att ge sig av direkt. Så fort man hör ett brum måste man gå och titta vad det är. Om vi struntar i det, så efter fem minuter är man så dålig att man inte klarar av att ta sig iväg. En gång när grannen hade kommit med sin familj medan jag var ute i skogen så låg Siv avsvimmad på vedbacken när jag kom tillbaka.

Grannarna och vännerna blir ens 'fiender', för man vet aldrig när de kommer med något som man inte tål. Och det händer att människor i bygden sneddar över tomten med påslagna mobiler för att testa om vi verkligen reagerar... Man är lovligt villebråd."

Siv som kände att jag hade med mig en digitalkamera kommenterar: "Det har gjorts ett antal så kallade provokationsstudier då man utsätter elöverkänsliga för försök med mobiler. Man slår på och av mobilen och de ska tala om när den är på eller avslagen. Det är

bara det att detta sker alltid i miljöer där det redan är mycket strålning. Om jag är inne i samhället så märker jag ju inte om någon slår på en mobil, jag mår redan så dåligt av all strålning där. Det är som om du skulle befinna dig i ett rökfyllt rum och ska tala om när det kommer in lite rök till.”¹

Det har också gjorts vetenskapliga försök i syfte att finna psykologiska skillnader mellan elöverkänsliga personer och andra. Det kanske inte förvånar att man inte har lyckats².

Världsbild utmanas

Kanske utmanar elöverkänsligheten rentav vår västerländska världsbild för mycket. Är det därför läkare kan säga något så egendomligt som att detta tillstånd inte finns eller att man lider av vanföreställningar? Det tycks vara mycket svårt att acceptera att vi kan påverkas av elektromagnetiska signaler, trots att vår egen kropp, hjärta, nervsystem och hjärna arbetar med sådana signaler.

EKG och EEG handlar ju om elektriska fenomen. Och trots att det visat sig att andra former av elektromagnetiska vågor är mycket skadliga: röntgen, radioaktivitet, radar, så utgår man ändå från att just dessa är ofarliga...

Faktum är att alla funktioner i levande varelser styrs av mycket subtila elektriska impulser och strömmar, ända ner på cellnivå. Eftersom elektromagnetiska fält påverkar varandra så borde det vara en självklarhet att kroppens elektriska system kan störas av alla konstgjorda elektromagnetiska fält, inte minst mobilstrålning. Alla utsätts vi ju för konstgjord strålning som är miljarder gånger starkare än den naturliga bakgrundsstrålning som vi är biologiskt anpassade till.

Jävig expert

Hur djupt och utbrett ifrågasättandet är framgick med all önskvärd tydlighet av ett inlägg i Aktuellt i augusti 2007. Det inleddes med påståendet att kommunerna lägger miljoner på elsanering fast det

inte finns några vetenskapliga belägg för att detta hjälper (ett märkligt påstående i sig eftersom de flesta kommuner inte lägger ner något alls på detta).

I inslaget intervjuas en av dem som brukar anlitas för att uttala sig som expert, Lena Hillert, känd för att utan vetenskapliga bevis påstå att elöverkänslighet kan behandlas med så kallad KBT (kognitiv beteendeterapi). Hillert bedömdes år 2000³ som jävig av riksdagens revisorer eftersom hon arbetade för telekombranschen. Här får hon frågan: "Finns det några faror med att man gör sådana här åtgärder (elsanering) då?" Hon svarar ordagrant så här:

"Det kan ju finnas faror på det sättet att det kan leda till en begränsning för den här individen. Att man mer och mer upplever att man måste fjärma sig från samhället och kanske släkt, familj, vänner. Det kan också finnas en risk att andra börjar undra om det här är farliga miljöer eftersom man åtgärdar dem för personer som mår dåligt. Är det farligt även för mig?"

Det skulle alltså vara *skyddsåtgärderna* som begränsar människornas liv... Jag kan knappt tro att jag har hört rätt.

Elöverkänsligas försök att finna drägliga boplatser pågår i hela landet. Intresseföreningen Frivolten arbetar sedan några år med att finna platser där belastningen är tillräckligt låg för att man ska kunna anpassa bostäder för elöverkänsliga. Områden finns, liksom kommuner som är intresserade. Men nuvarande lagstiftning gör det svårt att skydda platserna. Frivolten fortsätter dock envist att finna vägar.

I Degerfors har man funnit ett lämpligt hus som skulle kunna elsaneras med ekonomiskt stöd av SBO (Statens Bostadsomvandling). Kommunen var positiv och 150 personer hade anmält intresse för att flytta dit. Då hörde mobilbranschen av sig, i form av dess vd Mats Holme som i ett mejl hävdar att det inte finns några bevis för att elsanering hjälper.

Och så: kommunen ändrar sig. Det blir inget elsanerat hus (Karl-skoga Kuriren 16 augusti 2007).

Inte bara Sverige

Något som ibland påstås i debatten är att elöverkänslighet bara skulle finnas i Sverige (ibland med den underförstådda meningen att det egentligen skulle handla om något annat...). Det stämmer dock inte. I alla de länder där man undersökt saken har man hittat liknande symtombilder. Det handlar bland annat om yrsel, svår huvudvärk, illamående, dåligt minne, förvirring, tinnitus och störd sömn.

I Österrike gäller det uppskattningsvis 3,5 procent av befolkningen, och siffran har fördubblats på tio år. I Tyskland är siffran 9 procent, i Schweiz 5 procent.

I bland annat Tyskland och Österrike finns det organisationer för elöverkänsliga. Elflyktingarna har ofta brevkontakt över gränserna för att försöka hjälpa varandra att hitta drägliga bostäder någonsans.

Irländska läkare (IDEA) har gått ut med varningar, liksom läkare i USA, Österrike och Japan.

I Tyskland har många läkare varit mycket aktiva i frågan. Det började år 2002 med det så kallade Freiburguppropet.

Freiburguppropet: "vår djupa oro för våra medmänniskors hälsa"

År 2002 startade sextio tyska läkare ett upprop som börjar: "Som etablerade läkare med olika verksamhetsinriktning – framför allt inom miljömedicin – riktar vi oss till läkarkåren, till politiskt ansvariga för medicin och folkhälsa, såväl som till allmänheten för att uttrycka vår djupa oro för våra medmänniskors hälsa."

Dessa läkare hade under de senaste åren sett "en dramatisk ökning av svåra och kroniska sjukdomar:

- Inlärnings-, koncentrations- och beteendestörningar hos barn, t.ex. hyperaktivitet
- Blodtrycksförändringar som blivit allt svårare att behandla med medicin

- Hjärtrytmstörningar
- Hjärtinfarkt och stroke hos allt yngre människor
- Hjärndegenerativa sjukdomar t.ex. Alzheimer och epilepsi
- Cancersjukdomar som leukemi och hjärntumörer
- Huvudvärk och migrän
- Kronisk utmattning
- Inre oro
- Sömnlöshet och trötthet under dagen
- Öronsus/tinnitus
- Infektionsbenägenhet
- Nerv- och mjukdelssmärter med svårtolkade orsaker för att bara nämna de mest påfallande symtomen.”

Läkarna säger i uppropet att de måste dra slutsatsen att det är mikrovågorna som är förklaringen. De har bland annat, skriver de: ”alltför ofta konstaterat en förbättrad hälsa – ibland försvinner månads- eller årslånga symtom på relativt kort tid – efter reducering eller eliminering av strålningen i patientens närmiljö.”

Uppropet fortsätter: ”Vår behandling för att återställa våra patienters hälsa blir allt oftare resultatlös. Den ohämmade dygnetruntbestrålningen i boende- och arbetsmiljö orsakar en ständig stress som förhindrar återhämtning.” (Hela uppropet finns i original och översättning på www.feb.se/NEWS). Sedan har flera tusen tyska läkare skrivit under uppropet.

Bamberguppropet: Det krävs ett omedelbart ingripande

Ett par år senare började ett antal läkare i den tyska staden Bamberg att mer systematiskt undersöka hur människor påverkas av bl.a. strålning från mobilskärmar. Det resulterade år 2006 i ett brev till Tysklands miljö- och hälsominister. Brevet börjar med orden:

”Akuta hälsorisker för boende vid nedanstående basstationer för mobiltelefoni. Det krävs ett omedelbart ingripande av myndigheterna.”

Några citat ur brevet:

”Från oktober 2004 till januari 2006 intervjuades över 900 personer vid 184 platser med mobilskickare och mätningar genomfördes i hemmen eller på arbetsplatserna.

Sammanfattning av läkarnas iakttagelser

Långt under de gällande gränsvärdena leder digitala högfrekventa elektromagnetiska fält (från mobilskickare, trådlösa DECT-telefoner, WLAN m.m.) till en ny mycket komplicerad sjukdomsbild med karaktäristisk symtomkombination.”

Sedan följer en uppräknin g av symtom som liknar den i Freiburg-uppropet.

”De skadliga verkningarna på hälsan drabbar oss alla, era såväl som våra barn. Vi får inte längre blunda för detta. Vi ber er därför att utan dröjsmål gå till verket.”(Brevet i sin helhet med många fakta och fallbeskrivningar, översatt till svenska, finns på www.vagbrytaren.org.)

Bioinitiative Report

I september 2007 kom the Bioinitiative Report, där oberoende forskare har gått igenom tusentals forskningsrapporter och konstaterat att elektromagnetiska fält kan orsaka mängder av hälsoproblem.

Citat ur Bioinitiative Report: *”There is little doubt that electromagnetic fields emitted by cell phones and cell phone use affect electrical activity of the brain.”* (Det är föga tvivel om att elektromagnetiska fält som sprids från mobiltelefoner och deras användning påverkar den elektriska aktiviteten i hjärnan.)

www.bioinitiative.org

Officiella varningar

I augusti 2007 gick Tysklands miljöminister ut och varnade för att installera trådlöst bredband i skolor.

Europeiska miljöbyrån EEA (European Environment Agency) varnar samtidigt för hälsoeffekter av den trådlösa tekniken på grundval av the Bioinitiative Report. EEA uppmanar till brådskande åtgärder för att minska exponeringen från mobiltelefoner, mobilmaster och trådlösa nätverk.

Och i Sverige?

¹ Som en kommentar till detta, ett citat ur boken *Om elöverkänslighet* av Héléne Aastrup-Samuels:

"En studie där man tog hänsyn till den individuella frekvenskänsligheten har gjorts på Environmental Health Clinic i Dallas, USA. Dr W Rea och hans medarbetare studerade de elöverkänsligas pupiller under exponeringen för olika frekvenser och kunde på så sätt identifiera de frekvenser som de olika individerna reagerade på. När man sedan genomförde provokationstest blev resultaten positiva med statistisk signifikans."

(Ref. Shirakawa S, Rea W J, Ishikawa S, Johnsson A R, Evaluation of the Autonomic Nervous System Response by Pupillographical Study in the Chemically Sensitive Patient.)

² *"Den psykologiska förklaringsmodellen eller att elkänsliga skulle ha ökad förekomst av psykisk sjukdom har vår egen forskning förkastat." (docent Bengt Arnetz, då chefsöverläkare vid Centrum för yrkes- och miljömedicin Syd vid Huddinge sjukhus, intervjuad i Cancer- och allergifondens tidning nr 1, 1996)*

³ *i samband med utgivningen av den s k RALF-rapporten*

Mänskliga rättigheter i teori och praktik

Innan jag började umgås med elöverkänsliga hade jag den uppfattningen att Sverige var ett land där lagar och mänskliga rättigheter åtminstone i stort respekterades. Nu har jag tänkt om.

Ett erkänt funktionshinder

Elöverkänslighet är ett erkänt funktionshinder i Sverige. Och enligt svensk lag har kommunerna skyldighet att bistå dem som på grund av funktionshinder inte kan klara sin vardag själv. Dina behov ska styra hjälpen, ingenting annat.

Elisabeth: "Jag kunde inte handla, inte tvätta, inte använda telefon. Jag behövde hjälp, jag var ju helt hjälplös. Det kom ut en biståndsbedömare till mig för att prata om vad jag behövde hjälp med. Jag berättade att det var att handla, tvätta, sköta post- och bankärenden, telefonkontakt om bostadssökande... En vecka senare kom han tillbaka och frågade: 'Hur mår du?' 'Sådär, bättre än hemma men det är långtifrån bra', sade jag. 'Ja, jag förstår inte hur du kan bo här, det är ju bara fjorton kilometer till radio- och tevemasten och den sänder si och så många kilowatt. Hur klarar du av det?'

Han ifrågasatte alltså mitt funktionshinder. Han hade ägnat sig åt att ta reda på tevemastens sändningseffekt i stället för att utreda mitt behov av hjälp – och enligt lagen är det behovet som ska styra hjälpen. Så det här var fel av honom.

Han anförde också som argument mot mig att jag kunde köra bil – vilket jag kunde, korta sträckor, ibland när jag mådde bättre. Han sade: 'Reglerna är sådana att om man kan köra bil till affären har man inte rätt till hjälp med inköp.' *Men jag kunde ju inte gå in i affären!* Han satte sig alltså inte alls in i det som var *mina* problem och svårigheter.

Sedan fick jag avslag på all begäran om hjälp. Och detta fast min läkare hade varit där och pratat med honom i över en timme. När

jag fick det beskedet – jag blev så *förvånad!* Jag hade bara inte kunnat föreställa mig att jag inte skulle få hjälp.”

Elisabeth tillägger, sedan hon berättat om sina tidigare dåliga erfarenheter: ”På campingen fick jag däremot hjälp av kommunen, och det på stort. Det kom en kvinna till mig för att ta reda på vad som behövdes. ’Vad behöver du hjälp med?’ ’Mat, tvätt, post och bank, ett par gånger i veckan.’ ’Räcker det verkligen med två gånger i veckan? Du har så liten kyl, jag tror det behövs tre gånger i veckan’, sade hon. Hon trodde på mig. Det var otroligt!!”

Ja det var otroligt, detta att få sin rätt, det som borde vara en självklarhet.

Enligt socialtjänstlagen har den som inte klarar sin dagliga tillvaro rätt till hjälp i hemmet.

Detta kommenterar *Siv* så här: ”Rättigheter? Politikerna brukar ofta säga om oss: ’De har samma rättigheter som alla andra.’ Det skulle för vår del innebära att vi skulle få elfri hemtjänst. Jag har sådan värk och yrsel att jag inte kan utföra vanliga dagliga sysslor. Då ska personalen från hemtjänsten komma hit utan larm eller mobiler, i bilar utan elektronik. De ska städa utan dammsugare och laga mat på vedspis. Sådan elfri hemtjänst vet åtminstone vi ingen som har fått.”

FN:s konvention om mänskliga rättigheter

Sverige har ratificerat FN:s konvention om mänskliga rättigheter. Jag citerar några av paragraferna:

Artikel 3

Var och en har rätt till liv, frihet och *personlig säkerhet*.

Artikel 5

Ingen får utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller *förnedrande behandling* eller bestraffning.

Artikel 12

Ingen får utsättas för godtyckligt ingripande i fråga om privatliv, familj, hem eller korrespondens och inte heller för *angrepp på sin*

heder eller sitt anseende. Var och en har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden och angrepp.

Artikel 13

1. Var och en har rätt att *fritt förflytta sig och välja bostadsort* inom varje stats gränser.

Vad betyder dessa friheter när man är elöverkänslig? "Personlig säkerhet" när man utsätts för hälsonedbrytande strålning? "Fritt förflytta sig" när man inte kan färdas i vanliga fordon? "Fritt välja bostadsort" när det knappt finns någonstans där man kan bo? Ingen får utsättas för "förnedrande behandling", vad ska vi då kalla det bemötande från läkare och tjänstemän som flera av mina vänner har berättat om?

Ekonomi i ruiner

För många av mina vänner ligger ekonomin i ruiner. Och deras rätt till ekonomisk ersättning ifrågasätts ständigt.

Inger: "Jag skrev ett brev till kommunstyrelsen och berättade om min situation. Men jag fick avslag på min ansökan. Handläggaren var inte hemma på ett enda besök, varken i arbetarbaracken, i torpet eller vid rotvälтан."

Mia: "De drog in sjukpenningen för mig, och det kändes helt överkligt när jag fick det beskedet. Sedan fick jag tillbaka sjukersättning. Men nu håller de på att gå igenom alla sjukskivningar i kommunen, så man har det hängande över sig nu. Ska man få fortsatt sjukersättning? Om inte, hur ska man få råd att flytta? Men det finns ju ingenstans att ta vägen heller!

Det är en sån press på en: Ska man få pengar från försäkringskassan? Vad händer annars? Vi ifrågasätts ju hela tiden."

Mia fick avslag. Myndigheterna anser att hon ska arbeta.

Lyssna på dem!

När jag reste iväg för att intervjua elflyktingarna hade jag många funderingar. En av dem var: "Varför blir de inte trodda?"

Jag återvände hem med ännu mer undran. Varför lyssnar man inte på dem? Här hade jag talat med ett antal alldeles normala, kloka och rediga människor. Om en människa klart och tydligt kan beskriva sina symtom och vad som händer när hon förflyttar sig mellan olika platser, varför tror man inte på henne? Om hundratals personer upplever i princip samma sak, varför tar man inte det för sant? Om miljoner människor i många olika länder de facto har samma erfarenheter, helt oberoende av varandra, är det då fortfarande inte sant?

De som blivit elöverkänsliga har lärt sig mycket om problem och symtom, om hur man förvärrar eller lindrar plågorna, om hur man kan leva ett bättre eller åtminstone mer drägligt liv. Vi bör lära av dem i stället för att misstro dem. De har ju ett budskap till oss alla: detta kan drabba vem som helst av oss. Det finns ju ingen anledning att tro att dessa människors kroppar, nervsystem och hjärnor är annorlunda än dina eller mina. Det som drabbat dem kan drabba dig eller mig.

Under en epidemi blir inte alla sjuka. Några är känsligare och/eller utsätts för mer smitta, och de blir sjuka. I nästa epidemi insjuknar några andra. Vad har vi här då, kanske början på en epidemi?

Vi måste självklart ge dessa människor tillgång till områden där de kan leva drägligt. Och vi måste, för oss alla och för våra barn, minska den totala belastningen i stället för att som nu bara fortsätta att öka den.

Referenser och lästips

Bioinitiative Report

Ett antal oberoende forskare har gått igenom tusentals forskningsrapporter och konstaterat att elektromagnetiska fält (EMF) kan orsaka mängder av hälsoproblem.

Rapporten publicerades i september 2007

www.bioinitiative.org

Freiburguppropet www.feb.nu/NEWS

Bamberguppropet www.vagbrytaren.org/inte-bara-Sverige.htm

Mörkläggnig

Elektronikens rättslösa offer, av Gunni Nordström. Hjalmarsson & Högberg 2000.

Något som finns men inte syns

En liten bok om elektromagnetisk strålning och dess konsekvenser av Christine von Hedenborg. En introduktion till problemet, utifrån personliga erfarenheter. Eget förlag 2006.

Nödbroms

Handbok för framsynta bakåtsträvare av Sture Hegerfors och Lasse Åberg. Forum 2001.

Om elöverkänslighet

Av Héléne Aastrup-Samuels. Grundinformation om ett svårt funktionshinder. Utgivare: Elöverkänsligas Riksförbund med stöd av Allmänna arvsfonden och Cancer- och Allergifonden 2005.

REFLEX-studien

Det EU-finansierade projektet Reflex, bestående av tolv forskargruppar, visar att elektromagnetiska fält har en genotoxisk effekt på mänskliga celler, det vill säga gifteffekter på arvsmassan långt under gällande svenska gränsvärden. Resultatet visar att effekterna både skadar arvsmassan direkt och påverkar kroppsliga funktioner. www.vagbrytaren.org/forskning.htm

Spelet om 3G – Fakta och desinformation i det trådlösa samhället

Frilansjournalisten Mona Nilsson presenterar delar av den omfattande forskning som visar att strålning från mobiltelefonin kan få allvarliga konsekvenser. Medikament Faktapocket 2005.

Svart på vitt

Vittnesmål om elöverkänslighet av Rigmor Granlund-Lind och John Lind. Mimers Brunn 2002.

Tål du el?

En bok om hälsa, elektricitet och teknik av Clas Tegenfeldt. Bilda Förlag 2001.

Cellphones

Invisible Hazards in the wireless age, av George Carlo och Martin Schram. Carroll & Graf publishers Inc 2000.

Cellular Telephone Russian Roulette

A historical and scientific perspective, av Robert C Kane. Vantage Press Inc 2001.

The Invisible Disease – The Dangers of Environmental Illnesses caused by Electromagnetic Fields and Chemical Emissions

av Gunni Nordström. O Books 2004.

The Body Electric – Electromagnetism and the foundation of life av Dr. Robert O Becker och Gary Selden. Förlag William Morrow & Company Inc.

Föreningen Vågbrytarens hemsida

innehåller många fakta och lästips, www.vagbrytaren.org

Ett vackert Fängelse

På flykt från el och mobilstrålning

Gunilla Ladberg är fil.dr. i pedagogik, föreläsare och författare till ett tjugotal böcker, bl.a. Den mänskliga hjärnan – en upptäcksfärd.

Ett vackert fängelse handlar om människor som tvingats fly från hem och arbete och isolera sig ute i skogen.

Elisabeth blev drabbad när hon gick en utbildning i grafisk form och arbetade med dator, men var efter tre veckor helt förstörd. "Jag hade yrsel och hjärtbesvär, hud- och ögonbesvär, huvudvärk, trötthet och var helt okoncentrerad."

Maria har varit elöverkänslig länge. "Det är ungefär som om vi skulle ha spetälska eller någonting. Men de spetälska fick i alla fall en egen ö att vara på, och det var erkänt att de var sjuka." Deras historia måste berättas. För den angår oss alla. De drabbas så orättfärdigt. En enda sak skiljer dig och mig från dem som tvingats fly – tur. Ingenting annat.

Utdrag ur Bibliotekstjänsts lektörsomdöme: *Framställningen är ledig med empati och ett starkt socialt engagemang, som berör. Boken ger ett trovärdigt inifrån-perspektiv, och är ett värdefullt inlägg angående en aktuell problematik.*

Gunilla Ladberg Pedagogik & Språk

ISBN 978-91-973438-6-2

